

Abdal Yâkub/Hekimoğlu Ali Paşa Tekkesi, Şeyh Mehmed Rızâ Efendi ve Kütüphanesi
Abdâl Ya'qûb/ Hekîmoğlu Alî Pasha Lodge, Shaykh Mehmed Rıdâ Efendi

Orhan Murat Çolak
Arşiv Şefi, İslam Sanat Tarih Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA)/ Türkiye

orhanm.colak@gmail.com
[orcid.org/ 0000-0002-6424-3138](https://orcid.org/0000-0002-6424-3138)

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü: Araştırma Makalesi / **Article Type:** Research Article
Geliş Tarihi: 23 Şubat 2023 / **Date Received:** 31 February 2023
Kabul Tarihi: 14 Eylül 2023 / **Date Accepted:** 14 September 2023
Yayın Sezonu: Eylül 2023 / **Pub Date Season:** September 2023
Cilt: 7, **Sayı:** 1, **Sayfa:** 53-91 / **Volume:** 7, **Issue:** 1, **Pages:** 52-91

Atıf: Çolak, Orhan Murat. "Abdal Yâkub/Hekimoğlu Ali Paşa Tekkesi, Şeyh Mehmed Rızâ Efendi Ve Kütüphanesi". *Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (Eylül 2023), 52-91.

Citation: Çolak, Orhan Murat. "Abdâl Ya'qûb/ Hekîmoğlu Alî Pasha Lodge, Shaykh Mehmed Rıdâ Efendi". *Journal of Divinity Faculty of Kastamonu University* 7/1 (September 2023), 52-91.

İntihal: Bu makale özel bir yazılımla (iThenticate) taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.
Plagiarism: This article has been scanned special software (iThenticate). No plagiarism detected.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Orhan Murat Çolak).
Ethical Statement: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Orhan Murat Çolak).

Bu çalışma Prof. Dr. Mehmet İpşirli danışmanlığında 1998 senesinde tamamlanan *Arşiv Belgelerinin Işığında Sadrazam "Hekimoğlu Ali Paşa'nın (1100-1171/1689-1758) Hayatı, İcraatı ve Hayratı"* başlıklı yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır (Yüksek Lisans, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye, 1998)./ This article is extracted from my master thesis entitled "Hekîmoğlu Ali Pasha's (1100-1171/1689-1758) Life, Activities and Charity" was completed on 1998 supervised by Prof. Dr. Mehmet İpşirli (Master's Thesis, Istanbul University, Istanbul, 1998).

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Funding: The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Conflict of Interest: The author(s) has no conflict of interest to declare.

Bu makale Creative Commons Atıf-Gayri Ticari Türetilemez 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.
This article is licensed under a Creative Commons Attribution-Non Commercial No Derivatives 4.0 International License

web: <http://dergipark.gov.tr/kuifd>
mailto: ilafdergi@kastamonu.edu.tr

Kastamonu University, Faculty of Theology, Kastamonu/Türkiye

Orhan Murat Çolak / Abdal Yâkub/Hekimoğlu Ali Paşa Tekkesi, Şeyh Mehmed Rızâ Efendi ve Kütüphanesi

Öz

16. yüzyılın sonlarında İstanbul'un Fatih Davutpaşa semtinde kurulan Abdal Yâkub Tekkesi, 17. yüzyılın son çeyreğinde Şeyh Enfi İbrahim Efendi ile Halvetî, oğlu Şeyh Mehmed Rızâ Efendi ile Kadirî Tarikatı'na geçmiş ve tekke şeyhleri Enfizade ailesinden çıkmıştır. 18. yüzyılın ünlü sadrazamlarından Hekimoğlu Ali Paşa, cami, kütüphane, sebil ve çeşmelerden oluşan külliyesinin bir parçası olarak bu tekkeyi yeniden yaptırmıştır

Hekimoğlu Ali Paşa, İran ve Avusturya'da zaferler kazanmış bir komutan, reformcu ve iyi bir devlet adamı olmasının yanı sıra kültür ve sanat hamisi bir koleksiyoncu idi. Ayrıca Kadirî tarikatı mensubu veya muhibbanı olan bir derviş ve elbette Mehmed Rızâ Efendi de şeyhiydi. Ali Paşa, şeyhi için yaptırdığı hamam, mutfak ve odaların yanı sıra camisinin Cuma vaizliğini de ona ve ailesine tahsis etmiştir.

Paşa gibi iyi bir koleksiyoner olduğu anlaşılan Mehmed Rızâ Efendi, babasından intikal eden kitaplarının da olduğu koleksiyonunu 1740 yılında Hekimoğlu Ali Paşa Camii minberinin arkasında, dervişlerin uzleti için ayrılan hücrede muhafaza ve istifade edilmeleri şartıyla vakfetmiştir. Bu koleksiyonda tefsir, fıkıh, tasavvuf ve edebiyat gibi alanları ihtiva eden 299 kitap yer almaktaydı. Bugün Şeyh'in vakıf mührünü taşıyan bir kitap Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi'nin Esad Efendi bölümünde, beş kitap ise Hekimoğlu Ali Paşa Camii bölümünde yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Şeyh Mehmed Rızâ Efendi, Hekimoğlu Ali Paşa, Abdal Yâkub Tekkesi, Enfizade.

Abstract

Abdâl Ya'qûb Lodge which was established in the Fâtih, Davutpaşa district of Istanbul in the late 16th century. During the last quarter of the 17th century, the lodge came under the administration of the Khalwatî order under Shaykh Enfi İbrâhîm Efendî and then the Kadirî order under his son Shaykh Mehmed Rıdâ Efendî; thus, the lodge's later shaykhs came from the Enfizade family. Hekimoğlu Ali Pasha, one of the famous grand viziers of the 18th century Pasha reconstructed this lodge as part of his kulliye (building complex), which comprised a mosque, a library, a sabil (domed public fountain) and fountains.

Hekimoğlu Ali Pasha, a commander with victories in Iran and Austria, a powerful and reformist statesman, was also a patron of culture and art collector. He was also a member of the Kadirî order and therefore Mehmed Rıdâ Efendî was his shaykh. Ali Pasha not only had a public bath, a public kitchen and rooms built for his shaykh, but also entrusted him and his family with the function of preacher for the Friday sermon in his mosque.

Mehmed Rıdâ Efendî too, was a collector; he donated his book collection, in part inherited from his father, to the Hekimoğlu Ali Pasha Mosque in 1740 on condition that the books be placed and made accessible in the dervishes' chamber behind the mosque's minbar (pulpit). The collection contained 299 valuable books relating to tafsir - exegesis, Şûfism and literature. Currently, one book bearing the Shaykh's bequeathment stamp is preserved in the Esad Efendi section of Süleymaniye Manuscript Works Library and five others are in the Hekimoğlu Ali Pasha Mosque.

Keywords: Şûfism, Shaykh Mehmed Rıdâ Efendî, Hekimoğlu Ali Pasha, Abdâl Ya'qûb Lodge, Enfizade.

Giriş

Bu makalemizde İstanbul Davutpaşa'daki Abdal Yâkub Tekkesi şeyhlerinden Mehmed Rızâ Efendi ve kütüphanesi üzerinde duracağız. Fakat çalışmamız birkaç konuyu bir arada işleyecek. Bunlardan ilki Mehmed Rızâ Efendi'nin şeyh olarak irşad görevinde bulunduğu Abdal Yâkub Tekkesi'dir. İkincisi bu tekkeyi yıktırıp, daha büyük bir külliyein parçası olarak ikinci defa inşa ettiren Hekimoğlu Ali Paşa'nın ve tekkenin şeyhi Mehmed Rızâ Efendi'nin hayatıdır. Sonuncusu ve asıl konumuz ise Şeyhin vakfettiği ve Hekimoğlu Ali Paşa Camii'nde minberin arkasındaki hücreye koydurduğu kitaplarıdır.

Bu çalışmaya başlamamızın sebebi *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri*¹ kitabının ikinci baskısında gördüğümüz Mehmed Rızâ Efendi'nin vakıf mührüdür. Hekimoğlu Ali Paşa hakkında yüksek lisans tezi çalışmalarımız sırasında Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde Şeyh Mehmed Rızâ Efendi'nin vakfiyesini de almış ve tezimize ilave etmiştik. Vakfiye H. 1153 tarihliydi ve eserde yer alan Mehmed Rızâ Efendi'nin mührü de H. 1153 tarihliydi. Mühür Abdal Yâkub/Hekimoğlu Ali Paşa Tekkesi şeyhlerinden Mehmed Rızâ Efendi'ye ait olmalıydı. Bu mühür, koleksiyonun tanıtımı ve bugünkü durumu hakkında ipucu vermektedir.

1. Abdal Yâkub Tekkesi:

Abdal Yâkub ya da Yâkub Baba Tekkesi/Zaviyesi hakkında bilgilerimiz oldukça sınırlıdır. Tekke, İstanbul Fatih İlçesi Davutpaşa Mahallesi'nde (Bugün Cerrahpaşa Mahallesi) 16. yüzyılın sonlarında Yâkub Baba tarafından yaptırılmıştır. Abdal Yâkub Tekkesi, Hekimoğlu Ali Paşa Camii'nin şadırvanının olduğu yerde fevkani yani en az iki katlı olarak inşa edilmişti. Şadırvanın olduğu civar da tekkenin haziresi idi².

1546 senesi İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri'nde³ bulunmayan tekke, Prof. Dr. Mehmet Canatar hocamızın hazırladığı 1600 tarihli vakıf tahrir defterinde yer almakta ve hakkında şöyle bir kayıt bulunmaktadır:

“Vakf-ı Yâkub Baba: Vâkıf-ı mezburun bir zaviyesi vardır ki fukaraya meşruttur halen Seyyid Mehmed bin Murtaza yedindedir. Asl-ı vakf: Şart-ı vâkıfsâkin olanlar meremmet ideler, tevliyet hasbî dahi sâkin olanlara ola”,

¹ Günay Kut-Nimet Bayraktar, *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri* (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2021), 340.

² Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, haz. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz (İstanbul: Kitabevi, 2006) 3/420.

³ Burada Davutpaşa Mahallesi'ndeki 2045-2062 arası numara verilen 18 vakıf sayılmakta ise de Yakub Baba Vakfı bulunmamaktadır, Ömer Lütfi Barkan-Ekrem Hakkı Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrîr Defteri 953 (1546) Tarihli* (İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 1970), 345-350.

Bu kayıttan vakfın mütevellisi ile vâkıfın şartlarını öğrenmekteyiz⁴.

18. yüzyılın meşhur sadrazamlarından Hekimoğlu Ali Paşa 1146-47/1733-34'te tekkenin bulunduğu yerde cami, tekke, kütüphane, türbe, sebil ve çeşmelerden oluşan bir külliye inşa ettirmiştir. Bugün külliyyede biri büyük, diğeri küçük olmak üzere iki hazire yer almaktadır. Türbe ile kütüphane arasındaki küçük hazire, caminin son cemaat yeri ile kütüphane arasında yer alan büyük hazireye göre daha eski olup, burada caminin inşa edildiği dönemden önceye ait mezarlar daha fazladır. Mustafa Efendi 1068/1657, Ahmed 1138/1725 kayıtları bu iddiaya delil olarak gösterilebilir⁵. Fakat büyük hazirede son cemaat yerinin sağ ucunda yer alan 1031/1622-tarihli mezar taşı külliyedeki en eski mezar taşıdır⁶.

Hangi tarikata mensup olduğunu bilemediğimiz Abdal Yâkub, vefatından sonra türbesine defnedilmiş, yerine halifesi Üveys Dede geçmiştir. O da vefatından sonra Abdal Yâkub'un yanına defnedilmiştir. Kaynaklar Üveys Dede'den sonra şeyhin ve dolayısıyla mütevellinin Enfî İbrahim Vehbi Efendi olduğunu göstermektedir⁷ ancak arşiv kayıtlarına göre Enfî İbrahim Efendi'den önce, Seyyid Mehmed bin Murtaza mütevellidir (1009/1600)⁸.

10 Mart 1626 tarihli bir belgeye göre Abdal Yâkub Zaviyesi'ne Hazine-i Amire'den günlük 4 akçe verilmekteydi. Rebiülahir-Cemaziyelahir 1035/Ocak-Şubat 1626 tarihleri arasında iki aylık olarak toplam 240 akçe, İstanbul Gümrüğü'nden Gümrük Emini Yusuf Ağa eliyle Seyyid Ahmed'e ödenmişti⁹. Buradan da 1626'da zaviyenin mütevellisinin Seyyid Ahmed olduğunu anlamaktayız.

Seyyid Mehmed ve Seyyid Ahmed'den sonra, Seyyid İbrahim Çavuş, 1676'da Seyyid Ali Çavuş ve 1677'de ise Seyyid Şeyh İbrahim Efendi müteveli olmuştur¹⁰. Seyyid Şeyh İbrahim Efendi büyük ihtimalle Enfî İbrahim Vehbi Efendi olmalıdır.

Makalemizin asıl konusu olan Şeyh Mehmed Rızâ Efendi'nin babası İbrahim Vehbi Efendi, Halvetî tarikatının Cihangiriye şubesini kuran Cihangirli Hasan Efendi'nin (ö. 1074/1663) halifesiydi. 1122/1710 senesinde vefat edip Abdal Yâkub Türbesi'ne

⁴ Mehmet Canatar, *İstanbul Vakıfları Tahrîr Defteri 1009 (1600) Tarihli* (İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 2004), 562.

⁵ Orhan M. Çolak, *Arşiv Belgelerinin Işığında Sadrazam Hekimoğlu Ali Paşa'nın (1100-1171/1689-1758) Hayatı, İcraatı ve Hayratı* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Arşivcilik Bölümü, Yüksek Lisans Tezi,1998), XXIII.

⁶ Hüseyin Kutlu (haz.), *Kayıbolan Medeniyetimiz, Hekimoğlu Ali Paşa Câmii Hazîresindeki Tarihî Mezar Taşları* (İstanbul: Uygulamalı Türk-İslâm Sanatları Kütüphanesi, 2005), 172.

⁷ Zakir Şükrü Efendi, "İstanbul Tekkeleri, Silsile-i Meşayihî I", *İslam Medeniyeti* 4/4 (Ağustos 1980), 63-64.

⁸ Canatar, *İstanbul Vakıfları Tahrîr Defteri 1009 (1600) Tarihli*, 562.

⁹ Osmanlı Arşivi (BOA), *Ali Emiri Murad IV [AE.SMRD.IV.]*, No. 9, 850.

¹⁰ Bu belgede yukarıda 1600 tarihli vakıf tahrir defterindeki kayıtlar da tekrar etmektedir, Osmanlı Arşivi (BOA), *İbnülemin Evkaf [İE. EV.]*, No. 12, 437.

defnolunmuştur. Osmanzâde Hüseyin Vassâf, güzel şiirleri vardır deyip birini örnek vermiştir¹¹:

Feyz-yâb oldu dil ü cân nefha-i cânâneden

Mest-i lâ-ya'kıl gibi bâde-i hum-hâneden

Keşf idüp vech-i cemâlin kıldı mir'âta nazar

“Lî-maa'llâh” sırrı zâhir oldu ol sad-pâreden

Ey gül-i rû-yı atûf ü ma'den-i lutf ü vefâ

Bir nefes zikrin ayırma bu dil-i pür-pâreden

Tâ ki fazlına irişsün matlab-ı a'lâya dil

Şehd-i ulyâya iregör ref' kıl vîrâneden

Vehbiyâ zikr-i Hüda'da bulunur derde devâ

Mâye-i tevhîd ile sür mâ-sivâyı aradan.

Enfî İbrahim Efendi'nin şiirlerinin yanı sıra oğlu Mehmed Rızâ Efendi'ye intikal eden kitaplarından onun ayrıca mecalis mecmuasının, duanamesinin ve ilahiyatının da olduğunu anlıyoruz¹².

Enfî İbrahim Vehbi Efendi, vefatından bir sene önce, 29 Ağustos 1709'da İstanbul Kadısı Ebu İshak İsmail Efendi'nin arzıyla şeyhliğini ve mütevelliliğini oğlu Mehmed Rızâ Efendi'ye devretmiştir¹³. İbrahim Vehbi Efendi, 1677-1709 yılları arası toplam 32 sene tekkede şeyhlik yapmıştır.

Mehmed Rızâ Efendi'nin babası kadar annesi Fatma/Azize Fatma Hatun da Abdal Yâkub Tekkesi'ne vakıf tayin etmiştir. Hacı İbrahim Efendi'nin kızı olan Fatma Hatun, Abdal Yâkub Türbesi'nde mübarek gecelerde, Cuma ve Pazartesi gecelerinde Mülk Suresi'nin okunması için günlük 3 akçe, buhur ve kandil yakılması ile balmumu masrafı için günlük 1 akçe, Yasin Suresi'nin okunması için günlük 10 akçe, hadis okutulması için günlük 4 akçe,

¹¹ Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 4/35-36.

¹² Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA), Defter No. 629, 37-40.

¹³ Osmanlı Arşivi (BOA), *Cevdet Evkaf [C.EV.]*, No: 229, 11426 derkenarda.

kâtip için günlük 10 akçe, câbi için günlük 5 akçe vakfetmişti¹⁴. Ayrıca vakfına şeyhülislami nazır tayin etmişti. Fatma Hatun'un vakıf yapacak düzeyde olması onun zengin bir aileden geldiğine işaret etmektedir. O da vefat ettikten sonra eşi İbrahim Vehbi Efendi gibi Abdal Yâkub Türbesi'ne defnolunmuştur.

Abdal Yâkub Zaviyesi'nde Enfi İbrahim Vehbi Efendi'nin şeyh olması, zaviyenin tarihinde bir dönüm noktası olmuş ve bundan sonraki şeyhler İbrahim Vehbi Efendi'nin ahfadından yani Enfizadeler'den devam etmiştir.

Şeyh İbrahim Vehbi Efendi ve eşi Fatma Hatun'un Şeyh Mehmed Rızâ Efendi'den başka ismi belgelerde Avnullah Halife olarak geçen bir oğlu daha vardı. Avnullah Halife, Abdal Yâkub Türbesi'nde annesinin vakfında bir ara kâtip ve câbilik¹⁵ ve daha sonra yasinhanlık yapmıştı, 1194/1780'de vefat edince kızı Şerife Halime Hanım babasının yasinhanlık vazifesini devam ettirdi.¹⁶

2. Şeyh Mehmed Rızâ Efendi:

Mehmed Rızâ Efendi, 29 Ağustos 1709'da şeyhliği ve mütevelliliği babasından devralmıştır. Rıza Efendi, Bursalı Eşrefzâde Şeyh Ahmed İzzeddin Efendi'den tac-ı Eşrefiyye giymiştir. Cihangirli Hasan Efendi'nin halifesinin halifesi Şeyh Mustafa Kelâmi Efendi'den ve Bursa'da Eşrefzâde Tekkesi şeyhi Büyük Safiyüddin Efendi'den hilafet almıştır. Tefsir, hadis, tarih, siyer, tasavvuf ve kelâm sahasında doksan kadar eser vermiş olan Kadirî Şeyhi Muhammed b. Ahmed Akile-i Mekki'den de hilafet almıştır¹⁷. Mehmed Rızâ Efendi'nin vakfettiği kitapları arasında Şeyh Akile'nin *Tefsir-i Cevherü'l-manzûm*, *Kitâbü'l-ihsân alâ kavâ'id-i't-tefsîr* ve *Hadîs-i müselsel* kitapları da vardır.

Mehmed Rızâ Efendi ile beraber tekke, Halvetiye'den Kadirî tarikatına geçmiş ve tekkelerin kapatılmasına kadar (1925) da böyle devam etmiştir. Şeyh Mehmed Rızâ Efendi, muhitinde tanınan, güvenilir ve sevilen bir kişilik olarak mahkeme kayıtlarında da yer almıştır. 1725 tarihli Galata Mahkemesi'nin iki davasının şahitleri arasında Rıza Efendi, birinci sırada yer almıştır¹⁸.

¹⁴ Fatma Hatun Vakfı ile ilgili belgeler şunlardır: hadis okunması Osmanlı Arşivi (BOA), *Ali Emiri Abdülhamid I. [AE.SABH.I.]*, No. 193, 12914, mülkhan ve kandilcilik, *Ali Emiri Mustafa III. [AE.SMST.III.]*, No. 78, 5796, No. 290, 23251, *Cevdet Evkaf [C.EV.]*, No. 3, 115, yasinhanlık, *Cevdet Evkaf [C.EV.]*, No. 91, 4526, No. 514, 25998, No. 619, 31220, kâtiplik ve câbilik, *Ali Emiri Mustafa III. [AE.SMST.III.]*, No. 269-21544, *Cevdet Evkaf [C.EV.]*, No. 195, 9739, No. 232, 11588, No. 634, 31951.

¹⁵ Osmanlı Arşivi (BOA), *Cevdet Evkaf [C.EV.]*, No. 232, 11588; No. 195, 9739.

¹⁶ Osmanlı Arşivi (BOA), *Cevdet Evkaf [C.EV.]*, No. 514, 25998.

¹⁷ Mustafa Koç, *Revnaoğlu'nun İstanbul'u* (İstanbul: Fatih Belediyesi, İstanbul 2021), 4/1971.

¹⁸ *Galata Mahkemesi 259 Numaralı Sicil (H. 1137-1138 / 1724-1725)*, çev. Hüseyin Kılıç - Salih Kahriman. (İstanbul: İstanbul Kültür AŞ, 2019), 316 ve 320.

Mehmed Rızâ Efendi'nin Hekimoğlu Ali Paşa ile yakınlığı da bilinmektedir. Hekimoğlu Ali Paşa, asıl külliyesini yaptırmadan önce, Tebriz Seraskerliği sırasında ahşap bir cami yaptırmış, 1727'de camiye kürsü ve minber koydurmuştur. Ayrıca Mehmed Rızâ Efendi, hatip, devirhan, sermahfel ve bir kısım cami görevlilerinin günlük 90 akçe tutan masraflarını da Hekimoğlu Ali Paşa'ya bir defterle bildirmiştir¹⁹.

Hekimoğlu Ali Paşa, Abdal Yâkub Tekkesi'ni yıktırıp, Mehmed Rızâ Efendi'nin şeyhliği zamanında yeni bir külliye yaptırmıştır. Ali Paşa, 21 Nisan 1738'de Bosna valisiyken Saraybosna'da tertip ettirdiği vakfiyesinde Mehmed Rızâ Efendi'ye tekke şeyhliğini tahsis etmiştir. Mehmed Rızâ Efendi günlük 50 akçe ile 120 akçe alan mütevelliden sonra en fazla ücret alan vakıf görevlisi olmuş, bu da Paşa'nın Şeyhe karşı tasavvufi bir sevgisinin ve bağlılığının olduğunu göstermektedir²⁰.

Bu bağlılığı ve sevgiyi iki olay açıkça ortaya koymaktadır: Bunlardan birincisi Ali Paşa'nın Ayasofya Camii'nde Hazreti Peygamber'in ruhuna Kur'an-ı Kerim okunması için kurduğu vakfın Balat Mahkemesi'nde tescilli esnasında vekilinin Şeyh Mehmed Rızâ Efendi olmasıdır (29 Şevval 1147/24 Mart 1735)²¹. Ali Paşa, Mehmed Rızâ Efendi'ye kendisine vekil yapacak kadar güvenmektedir. Diğeri ise Ali Paşa ile Mehmed Rızâ Efendi arasındaki bu sağlam ilişkinin kendileri için tehlikeli olabileceğini düşünen Paşa'nın rakipleri, Hekimoğlu Ali Paşa, 21 Safer 1148/13 Temmuz 1735'de ilk sadaretinden azledilip Midilli'ye sürüldüğünde, şeyhine de aynı akıbeti yaşatmış olmalarıdır. Mehmed Rızâ Efendi Limni'ye cezirebend²² edilmiş, bunun için Çavuşbaşı Ali Ağa'ya ve Limni kadısına emir verilmiştir²³.

Ayrıca cami hakkında ilginç detayları ortaya koyan Prof. Dr. Baha Tanman da bu yakınlığın mimari göstergelerine işaret etmektedir: Tekkenin ayrı bir tevhidhanesi olmadığından, âyinler Cuma namazından sonra caminin hariminde icra edilmekteydi. Yani camii tekkenin tevhidhanesi olarak tasarlanmıştı. Külliyenin türbesi, aralarında geniş bir kemerle bağlantı kurulmuş iki bölümden oluşmaktaydı, biri Abdal Yâkub ve halefleri olan şeyhlere, diğeri de Hekimoğlu Ali Paşa ile aile fertlerine tahsis edilmiştir. Bu türbede Mehmed Rızâ Efendi ile Hekimoğlu Ali Paşa yan yana yattıklarından bu da Kadirî Tarikatı'na sempatisi olan Paşa'nın manevi dünyasında Şeyh Mehmed Rızâ Efendi'nin önemli bir yeri

¹⁹ Adana Mukataası'ndan ortağı Başmuhasebeci Kiblelizade Mehmed Bey'e yazdığı mektubundan Osmanlı Arşivi (BOA), *Cevdet Evkaf [C.EV.]*, No: 443, 22416.

²⁰ Çolak, *Arşiv Belgelerinin Işığı Altında Sadrazam Hekimoğlu Ali Paşa'nın (1100-1171/1689-1758) Hayatı, İcraatı ve Hayratı*, 193.

²¹ Ali Paşa Davutpaşa Mahallesi'ndeki 355 zira arsa üzerinde bulunan ikişer katlı birbirine bitişik üç evinin kiraya verilip buradan elde edilecek gelir ile Ayasofya Camii'nin üç imamının Hazret-i Peygamberin ruhuna her gün birer cüz okumasını şart etmiştir, *İSAM Şeriye Sicilleri Arşivi, İstanbul Balat Mahkemesi*, No. 28, 83a.

²² Cezirebend, bir eserde hazirebend olarak okunmuştur, Mehmet Yılmaz Akbulut, *Hekimoğlu Ali Paşa*, (İstanbul: Timaş, 2022), 236.

²³ Osmanlı Arşivi (BOA), *Bab-ı Asafî Kalebend Defterleri [A.DVNS.KLB.d.]*, No. 3, 71.

olduğuna işaret etmektedir. Hatta caminin mihrabında Kadirî Tarikati'ni simgeleyen Kadirî-Eşrefî tacı ve Kadirî gülü kabartmalarının olması ve yine cami mihrabının bulunduğu yarım kubbe ile örtülü girintinin harime bağlandığı köşelerde uzlet için ayrılan hücrelerin varlığı Paşa'nın Kadirî Tarikati'na olan muhabbetinin diğer delilleri idi²⁴.

Hekimoğlu Ali Paşa, 13 Şubat 1748'de üçüncü Bosna valiliğinde Travnik'te düzenlediği ek vakfiyesi ile Davutpaşa Mahallesi'nde yaptırdığı külliye civarında dört tarafı ahali ve hayrat ile çevrili arsasını kendi mülkünden çıkarıp, yine kendi parasıyla bu arsa üstüne, Kadirî Tarikati'na bağlı olan fakirlerin sâkin olması için 10 adet oda, Şeyh Mehmed Rızâ Efendi için 2 kargir oda, 1 kargir mutfak, hamam, taamhane, fevkanî bir oda, iki çeşme ve abdest almak için 4 tane musluk yaptırmıştır.

Hekimoğlu 10 adet odada Kadirî dervişlerinin, 2 odada da Şeyh Mehmed Rızâ Efendi'nin sâkin olup Abdal Yâkub Zaviyesi'ne şeyh olmasını şart etmişti.

Hekimoğlu, Mehmed Rızâ Efendi'nin zaviyenin hücrelerinde sâkin Kadirîlere, ilmihâl talim ettirip, bu tarikatın adabını öğreterek terbiye etmesini, evrâd²⁵, ezkâr²⁶, tevhîd, salavât²⁷ ve delâil-i şerîfe²⁸ olmak üzere Kadirî Tarikati'nin 4 usulü ile meşgul olarak, beş vakit namazlarını camide cemaatle kılıp, akabinde devletin bekâsı, kendisi, annesi, babası ve cümle ölmüş Müslümanların ruhlarına dua etmelerini istemiştir.

Yine Ali Paşa zaviyenin hücrelerinde sâkin olacak kişilerin ihraç ve ithalini tamamen Şeyh Mehmed Rızâ Efendi'ye bırakmış, zaviye için de her ay vakıftan verilmek üzere 300 akçe tayin etmiştir.

Ayrıca Ali Paşa, zaviyenin meşihatini ve camiinin Cuma vaizliğini Şeyh Mehmed Rızâ Efendi ve soyundan gelecek kişilere tahsis etmiş, şayet onun nesebi inkıza uğrarsa yine onun halifelerinden Kadirî Tarikati'na ârif ve âlim olan bir halifesinin şeyh ve vaiz olmasını istemiş, vaazın akabinde vakfiyede geçtiği şekilde ".....kıyâmen ve ku'ûden tarîkat-ı Kadirîye üzere tevhîd-i şerîf edeler....." diyerek Cuma Namazı akabinde Kadirî Tarikati üzere âyin yapılmasını ve şayet zaviye şeyhi Halvetiye Tarikati'na da ârifse, o tarikat üzere de âyin yapılmasını ".....âyin-i Halvetiye üzere dahi tevhîd ve zikr-i şerîfe kıyâm edeler....." diyerek vakfiyesinde belirtmiştir.

²⁴ Baha Tanman, "Hekimoğlu Ali Paşa Camii'ne İlişkin Bazı Gözlemler", *Aslanapa Armağanı* (İstanbul: Bağlam, 1996), 257-259.

²⁵ Allah'a yaklaşmak için belirli zamanda ve belli miktarda yapılan ibadet, dua ve zikri ifade eden tasavvuf terimi.

²⁶ Dinî literatürde "Allah'ı anmak ve unutmamak suretiyle gafletten ve nisyandan kurtuluş" anlamında kullanılan Zikir kelimesinin çoğuludur.

²⁷ Hz. Peygamber'in mânevî şahsiyetini selâmlama anlamında bir tabirdir.

²⁸ Türkler arasında *Delâil-i Şerîf*, *Delâil-i Hayrât* ve *Delâil* diye bilinen *Delâilü'l-Hayrât*, Şeyh Muhammed b. Süleyman el-Cezûlî (ö. 870/1465) tarafından derlenen salavat mecmuasıdır.

Şeyh Mehmed Rızâ Efendi'nin halifelerinden ehil bir kimse bulunmazsa vakıf nazır tarafından Kadirî Tarikatı'na âlim ve ârif birinin zaviye ile camiye şeyh ve vaiz tayin edilmesini, camiye müteveli olanların bu vakfa da müteveli olmasını istemiştir²⁹.

Mehmed Rızâ Efendi, aynı zamanda annesi Fatma Hatun vakıflarının mütevellisi idi. Fatma Hatun'un tayin ettiği cihetler, onun arzıyla "tebdîl ve tağyîr ve taklîl ve teksîr" edilmesi Mehmed Rızâ Efendi'ye şart edilmişti. O da bu şarta binaen yasinhan olan kızı Habibe Hanım'ın çocuksuz vefatı üzerine bu cihetten alınan günlük 10 akçenin 4 akçesini türbede hadis okuyan Molla İbrahim'e, 3 akçesini Molla Hasan'a, yine 3 akçesini mülkhan olan Molla Ahmed'e tevcih ettirmişti (1153/1740)³⁰. Fatma Hatun vakfının câbiliğini yapan Seyyid Yahya Halife, yine onun arzıyla bu vazifesini İbrahim Halife b. Mehmed'e devretmişti (1154/1741)³¹.

Bu mütevelliliğinin yanı sıra Mehmed Rızâ Efendi'nin konumuz olan kütüphane vakfı ve ayrıca hatm-i hacedgân³² vakfı vardı. Rıza Efendi, hatm-i hacedgân vakfında zaviyeye şeyh olanın kendi vakfına da günlük 4 akçe ile müteveli olmasını istemişti. Onun 1750'de vefatından sonra 1751'de oğlu İbrahim Edhem Efendi, onun da vefatıyla 1807'de oğlu Mehmed Nasır:eddin Efendi tekkeye şeyh, vakfa da müteveli olmuştu³³. Hatm-i hacedgan vakfının günlük 3 akçe ile nazır, kâtip ve cabilik cihetleri 1751'de Hasan Halife b. Hacı Ahmed'e, onun da 1792'de çocuksuz vefatıyla Mehmed Fazlı Halife'ye tevcih edilmişti³⁴.

Hekimoğlu Ali Paşa Camii'nin açıldığı 13 Şaban 1147/8 Ocak 1735 Cuma günü Mehmed Rızâ Efendi'nin tekkesindeki halife sayısı altıydı³⁵. Mehmed Rızâ Efendi'nin bilinen halifeleri arasında Ali Uryani el-Kadirî, Şeyh el-Hac Mehmed Efendi, Ördek Baba Tekkesi Şeyhi Limnili Hasan Efendi, Abdal Yâkub Tekkesi şeyhlerinden Şeyh Abdülkadir Efendi ve Fatih'deki Gavsî Efendi Tekkesi bânisi Şeyh Mustafa Gavsî Efendi yer almaktadır³⁶.

²⁹ Çolak, *Arşiv Belgelerinin Işığında Sadrazam Hekimoğlu Ali Paşa'nın (1100-1171/1689-1758) Hayatı, İcraatı ve Hayratı*, 197-198.

³⁰ Osmanlı Arşivi (BOA), *Cevdet Evkaf [C.EV.]*, No: 619, 31220.

³¹ Osmanlı Arşivi (BOA), *Cevdet Evkaf [C.EV.]*, No: 634, 31951.

³² Nakşî tarikatı müritlerinin şeyh huzurunda diz üzerine oturup fikri ve nazarı masivadan tecerrüt ederek şeyhe ve dolayısıyla Hakka vasl ile teveccüh edip, şeyhin işaretleriyle Fatiha, İhlas, İnşirah surelerini muayyen adetlerde okumak yerinde kullanılır bir tabirdir, Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, 1983), 1/767.

³³ Osmanlı Arşivi (BOA), *Cevdet Evkaf [C.EV.]*, No: 155, 7714.

³⁴ Osmanlı Arşivi (BOA), *Ali Emiri Selim III. [AE.SSLM.III.]*, No. 385, 22233.

³⁵ Bu açılışta Sultan I. Mahmud altı dervişe altı tam zer-i mahub, yeniçeri sakaları ve fakirlerden sekiz kişiye de yarım zer-i mahub ihsan etmişti. İhsan edilen toplam zer-i mahub 25 gurusu yapmaktaydı, Osmanlı Arşivi (BOA), *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri [TSMA.d.]*, No. 2378.

³⁶ Adalet Çakır, *Mehmed Rif'at Efendi'nin Nefhatü'r-Riyâzi'l-Âliye Adlı Eserinin Işığında Anadolu'da Kâdîrilik* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2006), 424.

3-Şeyh Mehmed Rızâ Efendi'nin Kütüphane Vakfı:

Şeyh Mehmed Rızâ Efendi 299³⁷ kitabını, Hekimoğlu Ali Paşa Camii minberinin arkasındaki hücreye koydurarak, vakfetmiştir. Vakfiye tarihi 23 Cemaziyevvel 1153/16 Ağustos 1740 olup, Hekimoğlu Ali Paşa bu tarihte ilk Mısır valiliğindedir. Vakfiye, Mahmud Paşa Mahkemesi Naibi Hüseyin Şâkir ve İstanbul Kadısı Dürrîzâde Mustafa Efendi taraflarından tasdik edilmiştir. Vakfiye, Şeyh Mehmed Rızâ Efendi'nin evinde, müteveli tayin ettiği İmam Ahmed Efendi bin Abdurrahman Efendi ve şahitler huzurunda düzenlenmiştir. Fakat vakfiye suretinde şahitler kısmı yazılmamıştır. Vakfiyede Şeyh Mehmed Rızâ Efendi'nin vakfettiği kitaplar teker teker zikredildikten sonra, bu kitapların caminin minberinin arkasında bulunan hücreye konulup burada muhafaza edilmesini, Pazartesi ve Perşembe günleri öğle namazından sonra hücrenin açılıp, kitapları mütalaa etmek isteyenlerin yine bu hücrede istifade etmesini ve daha sonra kitapların yerine konulup, hücre dışına çıkarılmamasını, hayattayken kendisinin hâfız-ı kütüb olduğunu söylemiş, vefatından sonra bu görevi evladının ekberine şart etmiştir. Ayrıca müderrislerden Mahirzade es-Seyyid Mustafa Şâkir Efendi'nin³⁸ de kitaplara hâfız-ı kütüb olmasını, onun vefatından sonra da büyük çocuğunun aynı görevi devam ettirmesi ve bunun mukabelesinde annesi Fatma Hatun'un vakfettiği mülkleri vakfından günlük 5 akçe almasını, birinin nazır olup günlük 3 akçe almasını istemiştir. Ayrıca annesi Fatma Hatun, Abdal Yâkub Türbesi'nde bir muhaddisin ve hadis talebesinin ders vermesini istemiş, bu ders sırasında ihtiyaç duyulan kitapların da kendi vakfettiği kitaplardan hafız-ı kütübler nezaretinde verilmesini ve ders sonunda geri alınarak yerine konmasını istemiştir. Mücellit esnafından birinin de yine annesi Fatma Hatun'un vakfından günlük 2 akçe almasını ve karşılığında her ay hafız-ı kütüb ile birlikte kitapların tozunu alıp, tamire ihtiyacı olan kitapları tamir edip ücretini annesi vakfının mütevellisinden almalarını şart etmiştir. Yine bir kişinin de kütüphane açıldığında kapısı önünde kayyım/kapıcı olup, günlük 2 akçe vazife almasını, ayrıca annesinin vakfına kim müteveli olursa kendi vakfına da müteveli olmasını şart etmiştir³⁹.

Mehmed Rızâ Efendi Kütüphanesi'nin günlük 2 akçe mücellit ve 2 akçe kapıcılık vazifeleri 1221/ 1806 senesinde Şeyhin torunu Mehmed Nasıreddin Efendi'ye tevcih

³⁷ Yüksek lisans tezimizde 296 kitap olduğunu söylemiştik, Şeyhin vakfiyesindeki iki numaradaki Mushaf'ın dört ayrı cilt olabileceğini düşünememişiz.

³⁸ Müderris olup, 1160/1747'de vefat etmiştir, şairdir, Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî* (İstanbul: Matbaa-i Amire, 1311), 3/124.

³⁹ Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA), Defter No. 629, 37-40. Mehmed Rızâ Efendi'nin vakfiyesini ilk tespit eden İsmail Erünsal'dır. İsmail Erünsal, *Türk Kütüphaneler Tarihi II* (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 1988), 84, 187.

edilmişti⁴⁰. Hafız-ı kütüblüğü ise günlük 5 akçe vazifeyle 18 Haziran 1809'da Şeyh Ali Efendi bin Ahmed'e verilmişti⁴¹.

Mehmed Rızâ Efendi'nin vakfettiği kitapları şunlardır:

Sıra No	Eserin adı	Cilt Adedi	Konusu
1	<u>Mushaf-ı şerîf: Çelebi Hasan⁴² hattıyla fıstık ta'âîr olunur tabaka kâğıtta tahrîr olunmuş ve etrâfı altın ile mücedvel ve müzehheb, kebîr</u>	1	Kur'an
2-5	<u>Mushaf-ı şerîf</u>	4	Kur'an
6	<u>Tefsîr-i Kadı Beyzavî</u>	2	Tefsir
7	<u>Tefsîr-i Kadı Beyzavî; etrâfı Şeyhzâde Hâşiyesi'yle muhaşşâ Sûre-i En'âm-ı şerîfe değîn</u>	1	Tefsir
8	<u>Hâşiyeye-i Şeyhzâde ale'l-Beyzavî</u>	1	Tefsir
9	<u>Hâşiyeye-i Beyzavî li-Abdûlgani Nablusî</u>	1	Tefsir
10	<u>Tefsîr-i Keşşaf</u>	3	Tefsir
11	<u>Tefsîr-i Kevasî</u>	2	Tefsir
12	<u>Tefsîr-i Cevherü'l-manzûm li-Şeyh Akile</u>	1	Tefsir
13	<u>Tefsîr-i ma'âlimi't-tenzîl</u>	3	Tefsir
14	<u>Tefsîr-i Ebû's-suûd Efendi</u>	4	Tefsir
15	<u>Tefsîr-i Kemal Paşazâde Efendi</u>	2	Tefsir
16	<u>Tefsîr-i Necmeddin el-Kübrâ</u>	3	Tefsir
17	<u>Tefsîr-i Ebu'l-leys</u>	1	Tefsir
18	<u>Tefsîr-i İbni Atâ</u>	1	Tefsir
19	<u>Tefsîr-i Vâhidî</u>	1	Tefsir
20	<u>Tefsîr-i Kâşânî</u>	1	Tefsir
21	<u>Tefsîr-i Sûre-i Fâtiha li-Sadreddin el-Konevî</u>	1	Tefsir
22	<u>Tefsîr-i Sûre-i Nebe' ale't-tasavvuf</u>	1	Tefsir
23	<u>Tefsîr-i Sûre-i Fatiha li-İbni'l-Kemal ve Üssam ve Süruri</u>	1	Tefsir
24	<u>Tefsîr-i Sûre-i Yâsin li-Sadreddinzâde</u>	1	Tefsir
25	<u>Hâşiyeye alâ Sûre-i Hûd ilâ Sûre-i Ra'd li-Seyyid Hüseyin</u>	1	Tefsir
26	<u>Akvâl fi âyâtî'l-mevâzin li-Ömer Efendi alâ Tefsîri'l-Beyzavî</u>	1	Tefsir
27	<u>Eczâ'-i Tefsîr-i Hanefî</u>	1	Tefsir
28	<u>Revnakü't-tefâsîr⁴³</u>	1	Tefsir
29	<u>Kitâbü'l-ihsân alâ kavâ'idi't-tefâsîr li-Şeyh el-Akile</u>	2	Tefsir
30	<u>Câmi'ü'l-letâyif alâ Sûre-i Yusuf</u>	1	Tefsir
31	<u>Ta'lîkât-ı Tefsîr-i Kadı Beyzavî min Sûre-i Hûd ilâ Sûre-i Ra'd li-İsmail en-Nablusî</u>	1	Tefsir
32	<u>Mecmû'a-i eczâ et-tefâsîr</u>	1	Tefsir
33	<u>Metn-i hadîs-i erba'în</u>	1	Hadis

⁴⁰ Osmanlı Arşivi (BOA), *Ali Emiri Selim III. [AE.SSLM.III.]*, No. 66, 3998.

⁴¹ Osmanlı Arşivi (BOA), *Evkaf Haremeyn Muhasebesi Defterleri [EV.HMH.d.]*, 746.

⁴² Hasan Çelebi (ö.1002/1594'ten sonra), meşhur hattat Ahmed Karahisarî'nin kölesi ve öğrencisidir, M. Uğur Derman, "Hasan Çelebi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/312.

⁴³ Muhammed b. Necib el-Karahisarî'nin eseri, Davut Ayduz, "Muhammed Fuzûlî Elyazmaları Enstitüsü ve Enstitü'nün Kütüphanesinde Bulunan Tefsir ve Kurân Bilimlerine Dair Elyazmaları", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/3 (Haziran 2001), 98.

Sıra No	Eserin adı	Cilt Adedi	Konusu
34	Metn-i meşârik-i şerîf ⁴⁴	1	Hadis
35	Câmi'ü'l-Buharî	1	Hadis
36	İbn Melek li-şerhi meşâriki'ş-şerîf	2	Hadis
37	Şerh-i dibâce-i meşârik-i şerîf	1	Hadis
38	Şerh-i meşârik li-Şeyhzâde ve ba'zen Hirevî	1	Hadis
39	Şerh-i hadîs-i erba'în li-Ali el-Kârî	1	Hadis
40	Şerh-i hısn-ı hasîn li-Ali el-Kârî	1	Hadis
41	Kitâbu câmi'ü'l-usûl fi hadîsi'r-Resûl Aleyhisselâm	1	Hadis
42	Hayâtü'l-kulûb ⁴⁵	1	Vaaz
43	Taharetü'l-kulûb ⁴⁶	1	Tasavvuf
44	Mişkâtü'l-envâr	1	Felsefe
45	Megâribü'z-zamân ⁴⁷	1	Tasavvuf
46	Tenbîhü'l-gâfilîn ⁴⁸	1	Nasihat
47	Delâ'ilü'l-hayrât ⁴⁹	1	Mecmua
48	Şerh-i delâ'ilü'l-hayrât li-Muhammed el-Fasî ⁵⁰	1	Mecmua
49	Tenbîhü'l-en'âm fi fezâ'ili salâti seyyidi'l-enâm ⁵¹	1	Vaaz
50	Riyâzü's-sâlihîn fi hadîsi seyyidi'l-mürselîn ⁵²	1	Hadis
51	Zübdetü'l-ahbâr ve tuhfeti'l-ahyâr fi vürûdi hadîsi'l-kudsî	1	Hadis
52	Hülasatü'l-ahbâr ⁵³	1	Tasavvuf
53	Zuhru'l-âbidîn li-İbni Melek ⁵⁴	1	Vaaz
54	Metn-i hısn-ı hasîn ⁵⁵ ve Sûre-i Kadîr	1	Hadis
55	Mecâlis-i Ümmi Sinanzâde	1	Vaaz
56	Şerh-i fezâ'ili's-salât fi delâ'ili mecâlis-i Ümmi Sinanzâde	1	Edebiyat
57	Mecâlis-i Şemseddinzâde	1	Vaaz

⁴⁴ Radiyyüddin es-Saganî'nin (ö.650/1252) *Meşâriku'l-envârî'n-nebeviyye* eseri, Mehmet Görmez, "Sâgânî, Radiyyüddin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/488.

⁴⁵ Abdülbarî es-Sinobî'nin (ö.936/1530) eseridir, Faruk Özdemir, "Abdülbarî es-Sinobî'nin Hayâtü'l-Kulûb Adlı Eserinde Muhyiddîn İbnü'l-Arabî'nin "Firavun İman Üzere Ölmüştür" İddiasına Reddiyesi", *Asos Journal* 6/78 (Eylül 2018), 222-239.

⁴⁶ Vakfiyede *Taharetü'l-kulûb li-İbni'l-Hacer el-Askalanî* şeklinde olsa da Askalanî'ye ait böyle bir kitap maalesef bulunamadı. Büyük ihtimalle Dirinî'ye (ö. 694/1295) ait *Taharetü'l-kulûb ve'l-ğudu li-allâmi'l-guyûb* olmalıdır, Mehmet Şener, "Dirinî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9/374.

⁴⁷ Yazıcıoğlu Mehmed Efendi'nin (ö.855/1451) eseridir, Mustafa Uzun, "Yazıcıoğlu Mehmed Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/362.

⁴⁸ Ebu'l-Leys Semerkandî'nin (ö.373/983) eseridir, İshak Yazıcı, "Semerkandî, Ebü'l-Leys", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 36/475.

⁴⁹ Şeyh Muhammed b. Süleyman el-Cezulî'nin eseridir, Süleyman Uludağ, "Delâ'ilü'l-Hayrât", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9/113-114.

⁵⁰ *Me'tâli'u'l-müsirrât bi-cila'i Delâ'ilü'l-hayrât*, Uludağ, "Delâ'ilü'l-Hayrât", 9/114.

⁵¹ el-Kayravani, Abdülcelil b. Muhammed b. Ahmed (ö. 960/1553).

⁵² Nevevî'nin (ö.676/1277) eseridir, Raşit Küçük, "Riyâzü's-Sâlihîn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/146-147.

⁵³ Aziz Mahmud Hüdâi'nin (ö.1038/1628) eseridir, Hasan Kâmil Yılmaz, "Aziz Mahmud Hüdâyî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4/340.

⁵⁴ İbn Melek'in (ö.821/1418'den sonra) *Bedrül-vaizîn ve zuhrü'l-âbidîn* adlı eseridir, Mustafa Baktır, "İbn Melek", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20/176.

⁵⁵ İbnü'l-Cezerî'nin (ö.833/1429) eseridir, Tayyar Altıkulaç, "İbnü'l-Cezerî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20/556.

Sıra No	Eserin adı	Cilt Adedi	Konusu
58	Mev'ize ve Du'ânâme ve Mesâ'il-i Abdullah b. Selâm ⁵⁶	1	Vaaz
59	Mecâlis mecmû'ası ⁵⁷	1	Vaaz
60	Mecmû'a-i tefâsîr ve ehadîs ve mev'ize	1	Mecmua
61	Fezâ'il-i şuhûr li-Ümmi Sinanzâde	1	Edebiyat
62	Kitâb-ı tırâzü'l-menkûş fi mehâsinî'l-hubûş ⁵⁸	1	Tarih
63	Mebâhisi zikri'l-cehri li-Muhyiddin el-Arabî	1	Tasavvuf
64	Ta'îlmü'l-müte'allim	2	Fıkıh
65	Es'ile ve ecvibe ve kısâs-ı enbiyâ	1	Tarih
66	Evveliyât-ı Ali Dede ⁵⁹	1	Fıkıh
67	Kitâb-ı mehâsinü's-seniyye fi şerhi'l-erba'în	1	Hadis
68	Hadîsü'l-erba'în li-Şeyh İsmail el-Mevlevî ⁶⁰	1	Hadis
69	Kıt'a min mesâbih ve'l-ehâdîs	1	Hadis
70	Hadîs-i müselsel-i te'lif-i Şeyh Akile	1	Hadis
71	Kitâbü'l-hubûr fi men yezûri'l-kubûr li-İbni'l-Abbas Ahmedî Teymiyye	1	Fıkıh
72	Miftâhü'l-ibâd fi fezâ'ili'l-gazve ve'l-cihâd	1	Edebiyat
73	Şemsü'l-ma'ârifî'l-kübrâ ⁶¹	1	Havas
74	Şemsü'l-ma'ârifî's-suğrâ ⁶²	1	Havas
75	Şemsü'l-âfâk ⁶³	1	Havas
76	Havâssü'l-Kur'ânî'l-azim li-Abdullah et-Temimi Arabî ve Farisî	2	Havas
77	Havâssü'l-Kur'ân li-İmâm es-Sarahsi el-müsemmâ bi-fevâ'idî'l-mâye	1	Havas
78	Havâssü'l-Kur'ân li-İmâm el-Yafii müsemmâ bi-dürri'n-nâzım ⁶⁴	1	Havas
79	Kabsu'l-ihtidâ li's-Şeyh Ebi'l-Abbas el-Bunî	1	Havas
80	Ta'îlkâtu'l-bûniyye ve'l-lum'atî'l-vakfiyye	1	Havas
81	Müstevcibetü'l-mehâmid fi şerhi Hatem Ebi Hamid ⁶⁵	1	Felsefe
82	Minhâcü'l-hanîf fi ismihi te'âlâ el-latîf	1	Akaid
83	Gâyetü'l-magnem fi ismillahî'l-a'zam ⁶⁶	1	Tasavvuf

⁵⁶ Mustafa Fayda, "Abdullah b. Selâm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/135.

⁵⁷ Şeyh Enfizade İbrahim Vehbi Efendi'nin (ö.1122/1710) eseridir.

⁵⁸ Alâeddîn Muhammed b. Abdülbakî el-Mekkî el-Buharî, Muhammed Hamidullah, *İslam Anayasa Hukuku*, (İstanbul: Beyan, 1995), 241.

⁵⁹ Bosnevî Ali Dede'nin (ö.1007/1598) *Muḥaḍarâtü'l-evâil ve müsâmerâtü'l-evâhir* adlı eserinin ilk kısmıdır, Mehmet Serhan Tayşi, "Ali Dede, Bosnevî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/386.

⁶⁰ Ankaravî İsmail Rusuhî'nin (ö.1041/1631) eseridir, Erhan Yetik, "Ankaravî, İsmâil Rusuhî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/213.

⁶¹ Ahmed b. Ali el-Bunî'nin (ö.622/1225) eseridir, Semih Ceyhan, "Şemsü'l-Maârif", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/532-533.

⁶² Ahmed b. Ali el-Bunî, Ceyhan, "Şemsü'l-Maârif", 38/533.

⁶³ Abdurrahman b. Muhammed Bistamî'nin (ö.858/1454) eseri, Mustafa Çağırıcı, "Bistâmî, Abdurrahman b. Muhammed", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/218.

⁶⁴ Ebu Muhammed Abdullah b. Esad el-Yafî'nin eseri, Derya Baş, "Yâfî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/176.

⁶⁵ Gazzali.

⁶⁶ İbnü'd-Düreyhim'in (ö.762/1360) eseri, Mahmut Kaya, "İbnü'd-Düreyhim", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/18.

Sıra No	Eserin adı	Cilt Adedi	Konusu
84	Cevâhirü'l-hams şerhi esmâ'-i cehl ⁶⁷	1	Tasavvuf
85	Hizbü'l-a'zam li-Ali el-Kârî	1	Fıkıh
86	Lem'atü'n-nûrâniyye ⁶⁸	1	Cifr
87	Du'ânâme-i makâmât-ı müteberreke-i Fârisi	1	Edebiyat
88	Du'ânâme-i azîzân ve meşâyih-merdân	1	Edebiyat
89	Kenzü'l-arş	1	Edebiyat
90	Du'ânâme-i Cevşen li-İmâm Ali radyallahu anhu	1	Edebiyat
91	Mudarriye ve şerh-i istiğfâr-ı Alemî	1	Edebiyat
92	Dimyâtiyye	1	Edebiyat
93	Ed'iyye-i müstecâbe	1	Edebiyat
94	Evrâd-ı fethiyye	1	Edebiyat
95	Vird-i eş-Şeyh Hamid-i Aksarayî ⁶⁹	1	Tasavvuf
96	Da'vât mecmû'ası	1	Edebiyat
97	Dürer-i gurer	1	Fıkıh
98	Metn-i vikâye ⁷⁰	1	Fıkıh
99	Şerh-i vikâye	1	Fıkıh
100	Mültekâ ⁷¹	1	Fıkıh
101	Şerh-i mültekâ-i Damad ⁷²	1	Fıkıh
102	Şir'atü'l-İslâm şerhi Seyyid Alizâde ⁷³	1	Fıkıh
103	Hâşiye ale'l-hidâye	1	Fıkıh
104	Şerhi ikmâl ale'l-hidâye	1	Fıkıh
105	Gunyetü't-tâlibîn li-Şeyh Abdülkadir el-Geylanî	1	Ahlak
106	Şerh-i ta'lîmü'l-müte'allim ve mütenebbih	2	Fıkıh
107	Şerh-i fikh-ı ekber li-Ebi'l-Müntehâ ve bi-kavli'l-iber	1	Fıkıh
108	Mukaddime-i Ebu'l-leys ve eyyuhe'l-veled ve tuhfetü'l-mülûk	1	Fıkıh
109	Kitabü'n-nihâye fi şerhi'l-hidâye ⁷⁴	1	Fıkıh
110	Şerh-i kitâbü'l-hâc li-İbni Kemal ale'l-hidâye	1	Fıkıh
111	Fıkıh-ı Keydanî ma'a akâ'id	1	Fıkıh
112	Umdetü'l-islâm	1	Fıkıh
113	Cevâhirü'l-islâm ma'a akâ'id	1	Akaid

⁶⁷ Muhammed Gavs'in (ö.970/1563) eserine şerh, Khaliq Ahmad Nizami, "Gavs, Muhammed", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/403-404.

⁶⁸ İbnü'l-Arabî'nin eş-Şeceretü'n-Numaniyye fi'd-Devleti'l-Osmaniyye risalesine Sadreddin Konevî'nin yazdığı şerhtir, İrfan Gündüz, "Sadreddin Konevî'nin eş-Şeceretü'n-Nu'maniyye fi'd-Devleti'l-Osmaniyye'ye Yaptığı Şerhin Değerlendirilmesi", *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi* 4 (Aralık 1989), 101-111.

⁶⁹ Mahmut Ulu, "Şeyh Hâmid-i Velî (Somuncu Baba) ve Silâhü'l-Mürîdîn Adlı Eseri", *Millî Kültür Araştırmaları Dergisi* 5/1 (2021), 140.

⁷⁰ Burhanüşşerîa Mahmud b. Sadrüşşeria'nın eseridir, Murteza Bedir, "Vikâyetü'r-Rivâye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/106-108.

⁷¹ İbrahim b. Muhammed el-Halebî'nin (ö.956/1549) eseridir, Şükrü Selim Has, "Mülteka'l-Ebhur", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2020), 31/548-551.

⁷² Şeyhîzâde Abdurrahman'ın (ö.1078/1667) eseridir, Tahsin Özcan, "Şeyhîzâde", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/86.

⁷³ Muhammed b. Ebu Bekir İmamzâde'nin (ö.573/1177) eserine Yakub b. Seyyid Ali er-Rûmi el-Bursevî'nin yaptığı şerhtir, Recep Cici, "İmamzâde, Muhammed b. Ebû Bekir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/210.

⁷⁴ Siğnakî'nin (ö.714/1314) eseridir, Rahmi Yaran, "Siğnakî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/165.

Orhan Murat Çolak/ Abdal Yâkub/Hekimoğlu Ali Paşa Tekkesi, Şeyh Mehmed Rızâ Efendi ve Kütüphanesi |66

Sıra No	Eserin adı	Cilt Adedi	Konusu
114	Mecmû'a-i resâ'il	1	Mecmua
115	Mu'addilü's-salât ⁷⁵ ve resâ'il	1	Fıkıh
116	Ferâ'iz-i Ruşenâyinâme ⁷⁶	1	Ahlak
117	Mecmû'a-i ferâ'iz	1	Mecmua
118	Manzûme-i İbn Vehban ⁷⁷	1	Fıkıh
119	Metn-i akâ'id-i Ömer Neseî	1	Fıkıh usulü
120	Şerh-i akâ'id-i Ömer Neseî Menâr-ı İbn Melek	1	Fıkıh usulü
121	Şerh-i akâ'id-i Salahaddin li-Sadeddin et-Taftazanî	1	Kelam
122	Şerh-i akâ'id-i Hayali	1	Kelam
123	Ravzatü'l-cennât fi usûli'l-i'tikâdât ⁷⁸	1	Kelam
124	Risâle-i Adudiyye ⁷⁹	1	Ahlak
125	Mesud-ı Rûmî ⁸⁰	1	Adab
126	Akâ'id ve yakulü'l-abd ⁸¹	1	Akaid
127	Akâ'id ve menâkıb-ı Ebi Eyyub el-Ensârî	1	Tarih
128	Risâle-i mezâhibü'l-müte'allimîn li-Abdûlgani en-Nablusî	1	
129	Hanefiyye ve telhîs-i miftâh	1	Belagat
130	Akâ'id li-Birgivî Mehmed Efendi	1	Kelam
131	Şerh-i tavâli' li-seyyid eş-şerîf ⁸²	1	Kelam
132	Mecmû'atü'r-resâ'il	1	Mecmua
133	Sekkâkî ⁸³	1	Belagat
134	Mutavvel	1	Belagat
135	Muhtasar-ı me'âni ⁸⁴	1	Belagat
136	Şerh-i ebyâti'l-me'âni el-îzâh	1	Belagat
137	Kara Hâşiye	1	Mantık
138	İsaguci	1	Mantık

⁷⁵ İmam Birgivî'nin (ö.981/1573) eseridir, Emrullah Yüksel, "Birgivî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/193.

⁷⁶ Nâsır-ı Hüsrev'in (ö.465/1073'ten sonra) eseridir, Nihat Azamat, "Nâsır-ı Hüsrev", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/396-397.

⁷⁷ İbn Vehban'ın (ö.768/1367) eseridir, Ahmet Özel, "İbn Vehbân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20/442.

⁷⁸ Hasan Kâfi-i Akhisârî'nin (ö.1024/1615) eseridir, Muhammed Aruçi, "Hasan Kâfi Akhisârî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/327.

⁷⁹ Adudüddin el-İcî'nin (ö.756/1355) eseridir, Tahsin Görgün, "İcî, Adudüddin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/413.

⁸⁰ Kemalüddin Mesud b. Hüseyin eş-Şirvanî'nin *Şerhu Âdâbi's-Semerkindî adlı eseri, Adem Güney, "Kemâlüddîn Mes'ûd b. Hüseyin eş-Şirvânî'nin Şerhu Âdâbi's-Semerkindî Adlı Eseri'nin Tenkitli Neşri", Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21, (2010) 85-93.

⁸¹ Ebu Muhammed Siracüddin Uşî'nin (ö. 575/1179) *el-Emâlî* adlı eseridir, M. Sait Özervarlı, "el-Emâlî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/73-75.

⁸² Şemseddin el-İsfahanî'nin Kadı Beyzavî'ye ait *Ṭavâli'u'l-envâr'a* yaptığı şerhe Seyyid Şerif Cürcanî'nin (ö.816/1413) yazdığı hâşiyedir, Sadreddin Gümü, "Cürcânî, Seyyid Şerîf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/136.

⁸³ Ebu Yakub es-Sekkâkî'nin (ö. 626/1229) *Miftâhu'l-ulûm* adlı eseridir, İsmail Durmuş, "Sekkâkî, Ebü Ya'küb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/333.

⁸⁴ Sadeddin et-Teftazanî'nin (ö. 792/1390) şerhidir, Şükrü Özen, "Teftâzânî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/299-308.

Sıra No	Eserin adı	Cilt Adedi	Konusu
139	Kul Ahmed ⁸⁵	1	Mantık
140	Tasdîkât	1	Mantık
141	Tasdîkât ve Tasavvurât	1	Mantık
142	Hüssam-ı Kâtib	1	Mantık
143	Metn-i Mesnevi-i şerîf li-Mevlânâ Celâleddin kuddise sirruhu	1	Edebiyat
144	Mesnevi	1	Edebiyat
145	Şerh-i Mesnevi-i şerîf	1	Edebiyat
146	Müfredât-ı Mesnevi li-Yusuf Sineçak	1	Edebiyat
147	Kâşifü'l-esrâr ⁸⁶	1	Edebiyat
148	Menâkıb-ı sevâkıb li-Mevlânâ Celâleddin	1	Tarih
149	Menâkıb-ı sipehsâlâr li-Mevlânâ Celâleddin	1	Tarih
150	Mantiku't-tayr li-Şeyh Attar	1	Tasavvuf
151	Şerh-i Pend-i Attar	2	Nasihah
152	Esrârname ve Terceme li-Şeyh Attar	2	Tasavvuf
153	Silsiletü'z-zeheb li-Mevlânâ Cami	1	Edebiyat
154	Bahâristân li-Mevlânâ Cami	1	Ahlak
155	Şerh-i rübâ'ıyyât li-Mevlânâ Cami	1	Tasavvuf
156	Şerh-i mu'âmmây-ı Cami li-Süruri ⁸⁷	1	Beyan
157	Nefehâtü'l-üns li-Mevlânâ Cami	1	Tasavvuf
158	Miftâhü'l-felâh ⁸⁸	1	Tasavvuf
159	Gülistân şerhi li-Yâkub Azmi	1	Edebiyat
160	Metn-i Bostân li-Şeyh Sadi	1	Edebiyat
161	Şerh-i Bostân li-Şem'î ve Süruri	1	Edebiyat
162	Mezheb-i Metn-i Hoca Hâfız-ı Şirazî	1	Edebiyat
163	Hoca Hâfız-ı Şirazî	1	Edebiyat
164	Şerh-i Hâfız li-Süruri	1	Edebiyat
165	Şerh-i Hâfız li-Şem'î	1	Edebiyat
166	Seyr-i Ebu İshak Kazerunî kuddise sirruhu	1	Tasavvuf
167	Dakâykü'l-hakâyık nazîre-i Gülistân te'lîf-i İbn Kemal	1	Lugat
168	Gülşen-ı râz	1	Edebiyat
169	Şerh-i Gülşen-i râz	1	Edebiyat
170	Mirsâdü'l-'ibâd li-Şeyh Necmeddin el-Kübrâ	1	Tasavvuf
171	İhyâ'ü'l-ulûm li'l-Muhyiddin el-Arabî ve resâ'il	5	Tasavvuf
172	Kitâbü'l-akîde el-müsemmâ bi-dürri'd-dürer li'l-Muhyiddin Arabî	1	Tasavvuf
173	Tecelliyât-ı Muhyiddin el-Arabî	1	Tasavvuf
174	Mecmû'a-i gavsıyye li-Muhyiddin el-Arabî	1	Tasavvuf
175	Şerh-i Tercümânü'l-eşvâk li-Muhyiddin el-Arabî	1	Edebiyat

⁸⁵ Molla Fenârî'nin (ö. 834/1431) şerhine yazılmış hâşiyedir, İbrahim Hakkı Aydın, "Molla Fenârî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 30/246.

⁸⁶ Hasan-ı Zarîffî'nin (ö. 977/1569-70) Mesnevî şerhidir, Elif Temiz, "Hasan-ı Zarîffî'nin Mesnevî Şerhi Kâşifu'l Esrâr ve Matla'u'l-Envâr", *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 19/2 (Kış 2019), 759-761.

⁸⁷ Gelibolulu Sürurî'nin (ö. 969/1562) şerhidir, İsmail Güleç, "Sürurî, Muslihuddin Mustafa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2010), 38/171.

⁸⁸ *Miftâhü'l-felâh eş-Şeyh Attar* adlı bu kitap Şeyh Attar'ın değil Şeyh Ataullah'ın yani İbn Ataullah İskenderî'nindir (ö. 709-1309), Mustafa Kara, "İbn Atâullah el-İskenderî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1999), 19/337.

Sıra No	Eserin adı	Cilt Adedi	Konusu
176	Behcetü'l-envâr li'l-Abdülkadir el-Geylanî kuddise sirruhu ⁸⁹	1	Tarih
177	Fütüvvetnâme ve resâ'il li-Abdülkadir el-Geylanî	1	Tarih
178	Fütühü'l-gayb li-Abdülkadir el-Geylanî	1	Tasavvuf
179	Kitâb-ı kibritü'l-ahmer ve ulûmî's-Şeyhi'l-ekber li-Abdülvehhab eş-Şa'ranî	1	Tasavvuf
180	Cevâhirü'd-dürer li-Şa'ranî	1	Tasavvuf
181	Dürerü'l-gavvâs alâ fetâvâ Seyyidi Ali el-Havvas	1	Tasavvuf
182	Kitâbü'l-mîzân li's-Şa'ranî	1	Fıkıh
183	Şerhiyle Dîvân-ı Ömer bin el-Fârız	1	Edebiyat
184	Kasîde-i Ahmeriyye ma'a şerh-i Dîvân-ı Ömer bin el-Fârız	1	Edebiyat
185	Subhatü'l-envâr ⁹⁰	1	Edebiyat
186	Şerh-i Subhatü'l-envâr li-Mevlânâ Şem'î	1	Edebiyat
187	Avârifü'l-ma'ârifî'l-İmâm Şehabeddin es-Sühreverdi	1	Tasavvuf
188	Îzâhü'l-hikem li-şerhi metni'l-heyâkil li-Şehabeddin ⁹¹	1	Tasavvuf
189	Zahîretü'l-mülûk li-Şahabeddin el-Hemedanî	1	Siyaset
190	Letâ'ifü'l-metn li-Ebi'l-Hasan eş-Şazeli	1	Tasavvuf
191	Meslekü't-tâlibîn li-Şeyhü'l-İlahi kuddise sirruhu	1	Tasavvuf
192	Leme'ât-ı Fahreddin ⁹²	1	Tasavvuf
193	Kitâbı metni'l-me'âd ma'a şerhi lemahât li-Ebu'l-Vefa	1	
194	Câmi'ü'l-esrâr fi't-tasavvuf	1	Tasavvuf
195	Cevâhirü'l-esrâr ve zevâhiri'l-envâr ⁹³	1	Edebiyat
196	Keşfü'l-esrâr ⁹⁴ ve resâ'il	1	Tasavvuf
197	Kitâbü'l-müte'arrif li-mezhebi ehli't-tasavvuf	1	Tasavvuf
198	Risâle li-Mecdüddin Bağdadî fi't-tasavvuf	1	Tasavvuf
199	Miftâhü'l-cinân	1	
200	Gâyetü'l-imekân ⁹⁵	1	Tasavvuf
201	Menâkıb-ı Emir Sultan	1	Tarih
202	Hadâyikü's-şu'ârâ	1	Tarih
203	Resâ'il fi kıssa-i Nil ve Tûr-ı Sinâ	1	Edebiyat
204	Risâle li-Hoca Muhammed Parsa ve gayruhu	1	Tasavvuf
205	Enîsü'l-fukarâ li-İsmail Efendi ⁹⁶	1	Tasavvuf

⁸⁹ Abdülkadir-i Geylanî'nin (ö. 561/1166) menkıbelerinin en meşhuru Ali b. Yûsuf Şattanûffî'nin (ö. 713/1314) eseridir, Süleyman Uludağ, "Abdülkâdir-i Geylânî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/237.

⁹⁰ Molla Camî'nin (ö. 898/1492) *Subhatü'l-ibrâr* adlı eseridir, Ömer Okumuş, "Câmî, Abdurrahman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/97.

⁹¹ Ankaravî İsmail Rûsuhî'nin (ö. 1041/1631) Şehabeddin Sühreverdi'ye yaptığı şerhtir, Yetik, "Ankaravî, İsmâil Rusûhî", 3/212-213.

⁹² Fahreddin-i Irakî'nin (ö. 688/1289) eseridir, Orhan Bilgin, "Fahreddîn-i Irâkî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/85-86.

⁹³ Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı (TYEK), "Kemâl ed-dîn Hüseyin b. Hasan el-Harezmi", <http://yazmalar.gov.tr/eser/cevahirul-esrar-ve-zevahirul-envar/29444> (Erişim 29.04.2023)

⁹⁴ Yiğitbaşı, Ahmed Şemseddin b. İsa'nın (ö. 910/1504) eseridir, Süleyman Uludağ, "Ahmed Şemseddin, Yiğitbaşı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/136.

⁹⁵ Taceddin Mahmud el-Üşnühi'nin eseridir, Abdülmelik İbrahimoğlu, "Muhammed Pârsâ'nın Başyapıtı Faslı'l-hitâb", *Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, 14/3 (Aralık 2022), 1134.

⁹⁶ Erhan Yetik, "Minhâcü'l-Fukarâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2020), 30/108-109.

Sıra No	Eserin adı	Cilt Adedi	Konusu
206	Menâkıb-ı evliyâ	1	Tarih
207	Şerh-i esmâü'l-hüsnâ	1	Edebiyat
208	Hadâyikü'l-hakâyık li-Şeyh Muhammed bin Ebi Bekir er-Razı	1	Tasavvuf
209	Şakâyikü'n-Numâniyye	1	Tarih
210	Vesâyây-ı İmâm-ı azam radyallahu anhu	1	Kelam
211	Vesâyây-ı kudsiyye li'l-Bişri'l-Hafi kuddise sirruhu	1	Tasavvuf
212	Merrâtü'l-aşk ve mişkâti's-sıdk	1	
213	Gencine-i râz ve risâle-i kutbâniyye	1	Edebiyat
214	Kürretü'l-uyûn ⁹⁷	1	Tasavvuf
215	Minhâcü'l-kâsîdîn ⁹⁸	1	Fıkıh
216	Kenzü'r-rümûz li-Şeyh Hüseyin ⁹⁹	1	Edebiyat
217	Mi'yârü't-tarîk ve hukûki'l-insân ¹⁰⁰	1	Tasavvuf
218	Kimyây-ı sa'âdet li-İmâm Gazzâlî	1	Tasavvuf
219	Risâle-i İmâm Kuşeyrî	1	Tasavvuf
220	Evrâdü'l-ahbâr	1	Tasavvuf
221	Tevârîh-i Taberî ¹⁰¹	1	Tarih
222	Istîlâhât-ı sûfiyye el-İmâm Kâşânî	1	Tasavvuf
223	Risâle-i tahkikiyye ve atvâr-ı seb'a li-Sünbül Efendi kuddise sirruhu ¹⁰²	1	Tasavvuf
224	Resâ'il-i adâb-ı tarîkât li's-Şeyh Abdülehad Nuri	1	Tasavvuf
225	Mevâ'idü'l-hakâyık li-Muhammed el-Mısırî kuddise sirruhu ¹⁰³	2	Tasavvuf
226	Kasîde-i bürde li's-Şeyhzâde	1	Edebiyat
227	Hilye-i hakanî	1	Edebiyat
228	Şerh-i kazâ-i ebyât-ı sitte	1	Edebiyat
229	Risâle fi tarîk-i ehullah fi't-tasavvuf li's-Şeyh Abdüllatif	1	Tasavvuf
230	Şerh-i kelimât-ı çehâryâr li-Ömer er-Resid	1	Edebiyat
231	Kelimât-ı çehâryâr radyallahu anhum	1	Edebiyat
232	Çend kelime li-İmâm Ali radyallahu anhu	1	Edebiyat
233	Osman ebvâb ¹⁰⁴	1	
234	Kısâs-ı eslâf	1	Edebiyat
235	Dîvân-ı Ruşenî ¹⁰⁵	2	Edebiyat

⁹⁷ Ahmed Rauff'nin (ö.1170/1756-57) eseridir, M. Baha Tanman, "Ahmed Raûfî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 2/120.

⁹⁸ İbnü'l-Cevzî'nin (ö. 597/1201) eseridir, Yusuf Şevki Yavuz-Casim Avcı, "İbnü'l-Cevzî, Ebül-Ferec", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20/548.

⁹⁹ Hüseyinî Sâdât el-Gurî'nin (ö. 729/1329'dan sonra) eseridir, Khaliq Ahmad Nizami, "Hüseyinî Sâdât El-Gürî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19/24.

¹⁰⁰ Abdülmecid-i Sivasî'nin (ö. 1049/1639) eseridir, Cengiz Gündoğdu, "Sivâsî, Abdülmecid", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/287.

¹⁰¹ Muhammed b. Cerir Taberî'nin (ö. 310/923) *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk* adlı eseridir, Mustafa Fayda, "Taberî, Muhammed b. Cerir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/317.

¹⁰² *Risâle-i Tahkikiyye ve Atvâr-ı Seb'a Sünbül Sinan Efendi'nin* (ö. 936/1529) iki farklı risalesidir, Hür Mahmut Yücer, "Sünbül Sinan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/136.

¹⁰³ Niyazi-i Mısırî'nin (ö. 1105/1694) eseridir, Mustafa Aşkar, "Niyâzi-i Mısırî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/167.

¹⁰⁴ Silik olduğundan okunamadı.

¹⁰⁵ Dede Ömer Ruşenî'nin (ö. 892/1487) eseridir, Mustafa İsmet Uzun, "Dede Ömer Rûşenî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9/82.

Sıra No	Eserin adı	Cilt Adedi	Konusu
236	Kitâbü'l-mecmû' ma'a el-kisâs ve'l-eş'âr	1	Tasavvuf
237	Resâ'il fi hakki's-semâ ve'd-devr	1	Tasavvuf
238	Mecmû'a-i resâ'il fi't-tasavvuf ve evrâd-ı Saadeddin	1	Tasavvuf
239	Semâ-i ehl-i zikr li-Molla Arab ¹⁰⁶	1	Tasavvuf
240	Mecmû'a-i tasavvuf	1	Tasavvuf
241	Kitâbü's-siyâset fi tedbîri'r-riyâset	1	Siyaset
242	Mecmû'a-i Tımışvarî	1	Nasihât
243	Resâ'il-i Kâfiye ¹⁰⁷	1	Edebiyat
244	Ta'bîrnâme-i sagîr	1	Tabir
245	Risâletü'l-mekine fi't-tasavvufi's-sûfiyye	1	Tasavvuf
246	Risâletü't-teslîki'l-mürîd li's-Şeyh Abdullah eş-Şa'ranî	1	
247	Risâle-i atvâr-ı seb'a li-Sünbül Efendi ve Adli Efendi ¹⁰⁸	1	Tasavvuf
248	Risâletü's-sûfiyye-i sagîre te'lîf-i Osman el-Kayserî	1	Tasavvuf
249	Risâletü't-tecvîzi'z-zikr bi'd-deverân ve Risâletü't-tecvîd-i Kur'ân	1	Tasavvuf
250	Mecmû'a fi't-tasavvuf li-Mecdeddin el-Bağdadî	1	Tasavvuf
251	Dîvân-ı şâh ü gedâ ¹⁰⁹	1	Edebiyat
252	Dîvân-ı Şeyh Muhyi	1	Edebiyat
253	Dîvân-ı Hüdayi li-Şeyh Mahmud-ı Üsküdarî kuddise sirruhu	1	Edebiyat
254	Müferrihnâme ¹¹⁰	1	Edebiyat
255	Dîvân-ı Saib	1	Edebiyat
256	Nizâmü't-tevârîh ¹¹¹	1	Tarih
257	Dîvân ve gazeliyyât ve ilahiyyât	4	Edebiyat
258	Şeyh İbrahim Efendi ¹¹² 'nin İlahiyyâtı	1	Edebiyat
259	Şahidî ¹¹³	2	Edebiyat
260	Dîvân-ı Nefî	1	Edebiyat
261	Mecmû'a-i kâr ü nakış	1	Musiki
262	Kasâ'id-i Arabiyye	1	Edebiyat
263	Risâle-i sebeb-i zuhûr-ı vebâ	1	Tıp
264	Kalâyidü'l-ıkyân fi fezâ'il-i Âl-i Osman ¹¹⁴	1	Tarih
265	Mecmû'a-i ma'ârif-i ilahiyye ve'l-hakâyıki'l-keviyye	1	
266	Risâletü't-tafsîl	1	

¹⁰⁶ Molla Arap'ın (ö. 938/1531) eseridir, Tahsin Özcan, "Molla Arap", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2020), 30/241.

¹⁰⁷ Kemalpaşazade'nin eseridir, İlyas Çelebi, "Kemalpaşazâde", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2022), 25/246.

¹⁰⁸ Adli Hasan Efendi'nin (ö. 1062/1617) eseridir, Hür Mahmut Yücer, "Sünbülüyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/137.

¹⁰⁹ Taşlıcalı Yahya'nın (ö. 990/1582) eseridir, Bayram Ali Kaya, "Taşlıcalı Yahyâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/157.

¹¹⁰ Şeyhî, Yusuf Sinan b. Ahmed el-Germiyanî'nin (ö.834/1431) mesnevi türünde eseridir, Halit Biltekin, "Şeyhî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/82.

¹¹¹ Kadı Beyzavî'nin (ö. 685/1286) eseridir, Yusuf Şevki Yavuz, "Beyzâvî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/102.

¹¹² Şeyh Mehmed Rıza Efendi'nin babası Şeyh Enfizade İbrahim Vehbi, (ö.1122/1710).

¹¹³ İbrahim Şahidî'nin (ö. 957/1550) divanıdır, Mustafa Çıpan, "Şahidî, İbrâhim", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/274.

¹¹⁴ Zeynüddin Mer'î b. Yusuf b. Ebi Bekr b. Ahmed b. Ebi Bekr el-Kermî'nin (ö. 1033/ 1624) eseridir, Kasım Kırbıyık, "Mer'î b. Yûsuf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2004), 29/186.

Sıra No	Eserin adı	Cilt Adedi	Konusu
267	Eş-Şeyh İbrahim Efendi ¹¹⁵ 'nin Du'ânâmesi	1	Edebiyat
268	Tuhfe fi fenni'l-hesâb	1	Matematik
269	Risâletü'l-felekiyyât-ı Süruri	1	Astronomi
270	Kitâb fi'l-hendese	1	Geometri
271	Risâle-i ceyb ve mukantarât	2	Astronomi
272	Pendnâme bâbü'l-ebvâb	1	Edebiyat
273	Risâle müte'allik fi illeti'l-mesâne	1	Tıp
274	Risâle-i Akdeniz hudûdu	1	Coğrafya
275	Kâfiye ¹¹⁶	1	Nahiv
276	Monlâ Cami ¹¹⁷	1	Nahiv
277	Dav ¹¹⁸	1	Nahiv
278	İsam ale'l-Cami ¹¹⁹	1	Nahiv
279	Misbâh ¹²⁰	1	Nahiv
280	Şerh-i misbâh	1	Nahiv
281	İftitâh ¹²¹	01	Nahiv
282	Şerh-i dibâce ¹²²	1	Nahiv
283	Şerh-i muğni'l-lebîb ¹²³	1	Nahiv
284	Avâmil-i İmâm Abdülkadir ¹²⁴	1	Nahiv
285	Avâmil-i cedîd ve resâ'il	1	Nahiv
286	Kavâ'id-i A'râb	1	Nahiv
287	Ünmûzec ¹²⁵	1	Nahiv
288	Mutavassıt ¹²⁶	1	Nahiv
289	Şerhiyle İzhâr	1	Nahiv
290	Şerh-i avâmil-i cedîd ¹²⁷	1	Nahiv

¹¹⁵ Şeyh Enfizade İbrahim Vehbi, (ö.1122/1710).

¹¹⁶ İbnü'l-Hacib'in (ö. 646/1249) eseridir, Hulusi Kılıç, "İbnü'l-Hâcib", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/57.

¹¹⁷ Abdurrahman-ı Camî'nin (ö. 898/1492) *Kafiye*'ye şerhi, Okumuş, "Câmî, Abdurrahman", 7/98.

¹¹⁸ İsamüddin İsfereyînî'nin (ö. 945/1538) eseridir, İsmail Durmuş, "İsfereyînî, İsamüddin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/516-517.

¹¹⁹ İsfereyînî'nin hocası Abdurrahman-ı Camî'nin *el-Fevâ'idü'z-Ziyâiyye* adlı eserine yazdığı hâşiyedir, Durmuş, "İsfereyînî, İsamüddin", 22/517.

¹²⁰ Mutarrizî'nin (ö. 610/1213) eseridir, M. Sadi Çögenli, "Mutarrizî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2020), 31/376.

¹²¹ Mutarrizî'nin *Misbah*'ına Hasan Paşa Niksarî'nin (ö. 827/1424) şerhidir, Hüseyin Yazıcı, "Hasan Paşa, Niksarî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/339.

¹²² Teftazanî'nin *Şerhu Dibâceti'l-Misbâh* eseridir, Özen, "Teftâzânî", 36/307.

¹²³ İbn Hişâm en-Nahvî'nin (ö. 761/1360) eserine yapılan şerhtir, Mehmet Reşit Özbalkıç, "İbn Hişâm en-Nahvî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20/74-75.

¹²⁴ Nasrullah Hacımüftüoğlu."Abdülkâhir el-Cürçânî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/248.

¹²⁵ Vakfiyede Nahiv kitapları arasında *Muzec* şeklinde yazılmış olan bu kitap, Zemahşerî'nin (ö. 538/1144) *Ünmûzec* adlı eseri olmalıdır, Mustafa Öztürk-Mehmet Suat Mertoğlu, "Zemahşerî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/237.

¹²⁶ İbnü'l-Hacib'in *el-Kafiye* adlı eserine Hasan b. Şerefşah'ın (ö. 715/1315 [?]) yaptığı şerhtir, Mustafa Çağrıç, "Hasan b. Şerefşah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/354.

¹²⁷ Birgivî'nin (ö. 981/1573) eserinin şerhidir, Yüksel, "Birgivî", 6/193.

Sıra No	Eserin adı	Cilt Adedi	Konusu
291	Sarf cümlesi ¹²⁸	1	Sarf
292	Şafiyye ¹²⁹	1	Sarf
293	Sarf-ı Alaeddin el-Hocendî	1	Sarf
294	Sadeddin ve Şerh-i İzzî ¹³⁰	1	Sarf
295	Şerh-i İzzî es-Seyyid Hüseyin el-Halvetî	1	Sarf
296	Maksûd şerhi Hacı Baba	1	Sarf
297	Merâh şerhi Hasan Paşa ¹³¹	1	Sarf
298	Merâh şerhi Dunkuz ¹³²	1	Sarf
299	Şerhiyle Emsile ¹³³	1	Sarf

Bu kitapları ilim tasnifi bakımından şöyle bir tabloda gösterebiliriz:

Konu	Kitap adedi
Adab	1
Ahlak	4
Akaid	3
Astronomi	2
Belagat	5
Beyan	1
Cifr	1
Coğrafya	1
Edebiyat	58
Felsefe	2
Fıkıh	23
Fıkıh Usulü	2
Geometri	1
Hadis	16
Havas	8
Kelam	6
Kur'an	5
Lugat	1
Mantık	6
Matematik	1
Mecmua	6
Musiki	1
Nahiv	16

¹²⁸ Emsile, Binâ, Maksûd, İzzî ve el-Merâh adlı eserlerdir, Ahmet Özel, "Zencânî, İzzeddin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/253.

¹²⁹ Kılıç, "İbnü'l-Hâcib", 21/57.

¹³⁰ Sadüddin et-Teftazanî'nin İzzeddin ez-Zencanî'nin eserine yaptığı şerhtir, Özen, "Teftâzânî", 36/306

¹³¹ Hasan Paşa Niksarî'nin *Merâhu'l-ervâh şerhi*, Hüseyin Yazıcı, "Hasan Paşa, Niksârî", 16/339.

¹³² Kenan Demirayak, "Merâhu'l-Ervâh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2004), 29/166.

¹³³ İsmail Durmuş, "el-Emsile", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/166-167.

Konu	Kitap adedi
Nasihât	3
Sarf	9
Siyaset	2
Tabir	1
Tarih	14
Tasavvuf	56
Tefsir	27
Tıp	2
Vaaz	7
Toplam	291
Tespit edilemeyen	8
Genel Toplam	299

Tabloda da görüldüğü üzere Mehmed Rızâ Efendi'nin kitapları en çok Edebiyat ve Tasavvuf konularındadır. Edebiyat konusunda 58, Tasavvuf konusunda 56 kitap mevcuttur. Bu iki konudaki toplam kitap sayısı bütün koleksiyonun üçte birinden fazladır.

3.1. Edebiyat:

Koleksiyondaki edebi eserlerin detaylarına baktığımızda amellerin, vakitlerin, şahısların, şehir, ülke ve milletlerin faziletlerini anlatan fezâil kitapları, dua kitapları, Allah'a yaklaşmak için belirli zamanda ve miktarda yapılan ibadet, dua ve zikirleri anlatan evrad kitapları, divanlar, kıssalar, kasideler, esmaü'l-hüsna ve ism-i azam kitapları göze çarpmaktadır.

Edebiyat konulu kitapların yazarları arasında Ümmî Sinanzâde, Mevlânâ Celâleddin Rumî ve şârihleri, Molla Cami, Sadi-i Şirazi, İbn Fâriz, Şeyhî ayrıca divanları olan Ruşenî, Şeyh Muhyi, Saib, Şahidî ve Nefî dikkat çekmektedir.

3.2. Tarih:

Tarih konusunda kıssalar, şüara tezkireleri, Eyyub-ı Ensarî, Mevlânâ Celâleddin Rumî, Abdülkadir-i Geylanî ve Emir Sultan'ın menakıbnameleri mevcuttur. Klasik tarih kitaplarından koleksiyonda sadece Taberî'nin tarihi¹³⁴ vardır.

Alâaddin Muhammed b. Abdülbaki el-Mekkî el-Buharî'nin (ölm. H.991) Habeşîlerin iyi özelliklerini anlatan *Kitâb-ı trâzü'n-menkûş fi mehâsini'l-hubûş* adlı kitabının koleksiyonda olması ilgi çekicidir. Şeyhin veli-nimeti Hekimoğlu Ali Paşa'nın en önemli

¹³⁴ *Tarihu'l-ümem ve'l-müluk.*

siyasi destekçilerinden Darüssaade Ağası Hacı Beşir Ağa'nın Habeşî kökenli olduğu düşünüldüğünde bu kitabın koleksiyonda olması anlamlı gelmektedir.

Ayrıca Şeyh, devletini ve Osmanlı hânedanını sevmektedir. Osmanlı hânedanını yüceltmek için onun şerefli bir soya bağlama amacını güden Mer'i b. Yusuf el-Kermî'nin (1033/1624) *Kalâyidü'l-ıkyân fi fezâ'il-i Âl-i Osman* adlı eseri ile Muhyiddin İbn Arabî'nin Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu çok önceden işaret ettiği *eş-Şeceretü'n-Numaniyye fi'd-Devleti'l-Osmaniyye* risalesinin şerhi olan Sadreddin Konevî'nin *Lem'atü'n-nûrâniyye* adlı eserinin koleksiyonda olması buna güzel delillerdir.

3.3. Tefsir:

Tefsir konusunda Beyzavî ve hâşiyeleri, Keşşaf, Kevaşî, Şeyh Akile-i Mekkî, Ebussuud Efendi, Kemal Paşazâde, Necmeddin el-Kübrâ, Ebu'l-leys Semerkandî, İbn Atâ, Vâhidî, Kâşânî, Sadreddin-i Konevî ve Muhammed b. Necib el-Karahisarî'nin eserleri mevcuttur.

3.4. Hadis:

Bu konuda ise İmam Buharî, İbn Melek, Ali el-Kârî, Şeyhzâde, Hirevî ve Şeyh Akile-i Mekkî'nin kitapları vardır.

3.5. Sarf ve Nahiv:

Sarf konusunda *Sarf Cümlesi (Emsile, Binâ, Maksûd, İzzî ve el-Merâh)* denilen beş kitabın tamamı ve bunların bazı şerhleri mevcuttur. Nahiv konusunda yazarlar ise İbnü'l-Hacib, Mutarriżî ve şârihleri ile Cürcanî ve Zemahşerî'dir.

3.6. Tasavvuf:

Koleksiyonda Tasavvuf konusunda çok sayıda âlim, tasavvuf büyüğü ve şeyhlerin adlarını görebiliyoruz. Bu isimler; Yazıcıoğlu Mehmed, Aziz Mahmud Hüdaî, Muhyiddin-i Arabî, İbnü'd-Düreyhim, Somuncu Baba, Şeyh Ataullah, Molla Cami, Kazerunî, Şeyh Necmeddin el-Kübrâ, Abdülkadir-i Geylanî, Abdülvehhab Şa'ranî, Seyyid Ali el-Havvas, Sühreverdi, İsmail Rüsühi Ankaravî, Şahabeddin Hemedanî, Ebu'l-Hasan Şazelî, Şeyhü'l-İlahî, Fahreddin-i Irakî, Mecdüddin-i Bağdadî, Hoca Muhammed Parsa, Ebubekir er-Razî, Ahmed Raufî, Abdülmecid-i Sivasî, İmam Gazzalî, İmam Kuşeyrî, İmam Kâşânî, Sünbül Sinan Efendi, Abdülehad Nuri, Niyazi-i Mısrî, Şeyh Abdüllatif, Molla Arap, Adli Hasan Efendi, Osman el-Kayserî, Yiğitbaşı Ahmed Şemseddin, Dirinî, Taceddin Mahmud Üşnuhî ve Mehmed Rızâ Efendi'nin babası Enfî İbrahim Vehbi Efendi'dir.

Sayınca en fazla Muhyiddin-i Arabî'ye ait eser vardır ve bunlar; *İhyâü'l-ulûm, Kitâbü'l-akîde el-müsemmâ bi-Dürri'd-dürer, Tecelliyât-ı Muhyiddin el-Arabî, Mecmû'a-i Gavsîyye ve Şerh-i Tercümânü'l-eşvâk*'dir.

Devran, sema ve zikrin yasaklanması tartışmaları, bir tekkenin şeyhi olan Şeyh Mehmed Rızâ Efendi'yi de yakından ilgilendirmekteydi ve tabii olarak konuyla alakalı birkaç risale de koleksiyonunda mevcuttu. Sünbül Efendi'nin *Risâle-i tahkikiyye ve Atvâr-ı Seb'a* adlı eseri devran, sema ve zikri savunurken, Molla Arap'ın *Semâ-i ehl-i zikr* risalesi bunların haram olduğunu iddia etmekteydi. Ayrıca *Resâ'il fi hakki's-semâ ve'd-devr* ve *Risâletü't-tecvîzi'z-zikr bi'd-deverân* bu konuya eğilen diğer eserlerdi.

3.7. Kur'an:

Koleksiyonda toplam beş adet Mushaf yer almaktadır. Bunlardan biri Ahmed Karahisarî'nin öğrencisi Hasan Çelebi'nin (1002/1594'ten sonra) hattıyla fıstık denilen tabaka kâğıda yazılmış, etrafı altın ile mücedvel ve müzehheb büyük boyda idi ve belki de koleksiyonun sanat bakımından en nadide eseri idi.

3.8. Koleksiyonun Teşekkülü ve Bugünkü Durumu:

Koleksiyonda bulunan çok az eserin nereden geldiğini biliyoruz. Listede de görüleceği üzere koleksiyonda Enfi İbrahim Vehbi Efendi'ye ait bir cilt *Mecâlis Mecmû'ası*, bir cilt *İlahiyyât* ve bir cilt *Du'ânâme* mevcuttur. Bunlar Mehmed Rızâ Efendi'ye babasından intikal ettiğini bildiğimiz kitaplardır. Ancak daha fazlası intikal etmiş olmalıdır. Arşiv belgelerinde Mehmed Rızâ Efendi'nin babasından Mevlânâ İbrahim diye bahsedilmektedir ¹³⁵, bu da bize büyük ihtimalle medrese eğitimi aldığını düşündürmektedir. Medrese eğitimi almış ve eser yazmış bir şeyhin kitaplarının hatta kütüphanesinin olmaması düşünülemez. Sonuç olarak Mehmed Rızâ Efendi'ye babasından epeyce bir kitap intikal ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Koleksiyonun oluşumunda katkısı olduğunu bildiğimiz ikinci isim Mehmed Rızâ Efendi'nin hilafet aldığı Kadirî Şeyhi Muhammed b. Ahmed Akile-i Mekkî'dir. Mehmed Rızâ Efendi'nin koleksiyonunda Şeyh Akile'nin üç kitabı bulunmaktadır. Bunlardan ikisi şeyhin *Tefsîr-i cevherü'l-manzûm* ve *Kitâbü'l-ihsân* adlı tefsir kitapları, üçüncüsü ise *Hadîs-i müselsel* adlı hadis kitabıdır. Şeyh Akile Mekke'de yaşamış olmasına rağmen 1145/1732'de İstanbul'dadır ve Mehmed Rızâ Efendi ile de görüşmüş ve ona hilafet vermiştir. Görüştüğü bu zaman zarfında üç kitabını da hediye ettiği görülmektedir.

Hadis, tefsir, kelâm, tasavvuf ve tarih alanında eserler veren Şeyh Akile, Mekke'de doğmuş ve uzun süre burada yaşamış, ömrünün sonuna doğru Bağdat, Şam, Halep'te ders

¹³⁵ Osmanlı Arşivi (BOA), *Cevdet Evkaf [C.EV.]*, No: 229, 11426 derkenar.

okutup, icazet vermiş, 1143/1731'de Bağdat'ta Hintli sufi Seyyid Ali b. Abdullah el-Ayderus'un icazetiyle Şeyh Kasım b. Muhammed el-Bağdadî'nin elinden Kadirî şeyhliği hırkası giymiştir. Bazı kaynaklarda Şam'dan Anadolu veya İstanbul'a da geçtiği dillendirilmekteyse de bu konuda bir açıklık olmadığı ifade edilmektedir¹³⁶.

Fakat arşiv belgeleri Şeyh Akile'nin İstanbul'a geldiğini, gelmeden önce de Berekât ve Said ailesinin Mekke şerifliği mücadelelerinde Yahya b. Berekât'ın şerifliği için sadrazama mektup yazdığını göstermektedir. Yahya b. Berekât, 1130/1718-19 ve 1134/1722'de iki defa Mekke şerifi olmuş, ikincisinde yolsuzluk yaptığından dolayı azledilerek yerine Abdullah b. Said getirilmişti (Receb 1136/Nisan 1724)¹³⁷. Yahya b. Berekât bir ara Şam'da ikamete memur edilmiş, burada bazı isyan hareketlerine karıştığından dolayı Rodos'a gönderilmesi emredilmiştir (Zilkade 1136/Ağustos 1724)¹³⁸.

İşte bu olaylar akabinde Yahya b. Berekât'ı tekrar şerif seçtirmek isteyenler adına Şeyh Akile, sadrazama bir mektup yazmış ve bu mektubu ve arzları Mekke ahalisinden Şeyh Salih ile İstanbul'a göndermiştir. Bu mektubunda Şeyh Akile: "*şimdiki zamânda sadât-ı eşrâfda dîninde ve aklında ve kemâlinde ve hak ve şer'e ittibâ'ında Yahya bin Berekât'a bir ehad müsâvi ve müdâni yoktur*" diyerek Şerif Yahya'yı övmektedir¹³⁹.

Şeyh Akile, 1145/ 1732'de İstanbul'dadır. Bunu kendisi ve maiyetindekilerin İstanbul'dan deniz yoluyla Mısır üzerinden Mekke'ye dönüşlerini kolaylaştırmak için kalyon kaptanına verilen Cemaziyelahir 1145/ Aralık 1732 tarihli emirden anlamaktayız¹⁴⁰. Bu zaman zarfında hem Mehmed Rızâ Efendi ile hem de Sadrazam Hekimoğlu Ali Paşa ile görüşmüştür. İkisine de kitaplarından hediye etmiştir. Paşa'ya hediye ettikleri, bugün Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Hekimoğlu Ali Paşa Bölümü'ndeki beş cilt *Cehverü'l-manzûm* (no: 58-62) ile bir cilt *ez-Ziyâde ve'l-ihsân/Kitâbü'l-ihsân* (no: 105) kitaplarıdır. Paşa'nın kütüphanesinde koleksiyon numarası 59 olan *Cehverü'l-manzûm*'un ikinci cildinin başındaki aşağıdaki ifade kitabın hediye edildiğini göstermektedir¹⁴¹.

¹³⁶ Abdülhamit Birışık, "İbn Akile", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19/304.

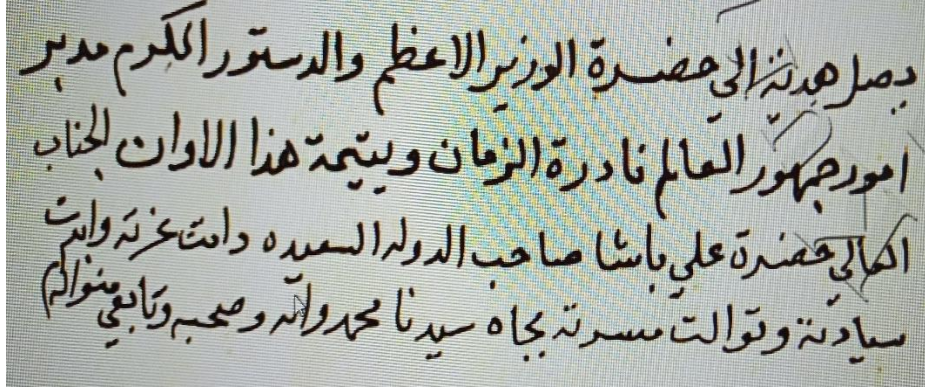
¹³⁷ Osmanlı Arşivi (BOA), *Bab-ı Asafi Mühimme Defterleri [A.DVNSNMH.d.]*, No. 7, 40.

¹³⁸ Osmanlı Arşivi (BOA), *Ali Emiri Ahmed III. [AE.SAMD.III.]*, No. 192, 18577.

¹³⁹ Osmanlı Arşivi (BOA), *Ali Emiri Ahmed III. [AE.SAMD.III.]*, No. 223, 21517.

¹⁴⁰ Osmanlı Arşivi (BOA), *Bab-ı Asafi Mühimme Defterleri [A.DVNSNMH.d.]*, No. 139, 61.

¹⁴¹ İbn Akile-i Mekkî, *el-Cevherü'l-manzum* (İstanbul: Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Hekimoğlu Ali Paşa, 59), 1a.

وصل هدية الى حضرة الوزير الاعظم والدستور المكرم مدير امور جمهور العالم نادرة الزمان وبتيمة هذا الاوان الجناب العالي حضرة علي باشا صاحب الدولة السعيدة دامت عزته وايدت سيادته و توالت مسرته بجاه سيدنا محمد وآله و صحبه وتابعي منواله

Mehmed Rızâ Efendi'ye hediye ettikleri ise bugün Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Hekimoğlu Ali Paşa Camii Bölümü'ndeki bir cilt *Cehverü'l-manzûm* (no: 19/967¹⁴²) ile iki cilt *ez-Ziyâde ve'l-ihsân/Kitâbü'l-ihsân* (no: 5-6/954-955) kitaplarıdır. Bu kitaplardan *Cehverü'l-manzûm*'un 1a, 320b ve *ez-Ziyâde ve'l-ihsân*'ın ilk cildinin 1a ve 290b varaklarındaki silik mühürler Mehmed Rızâ Efendi'ye ait olmalıdır.

Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Hekimoğlu Ali Paşa Camii Bölümü'nde şu an 29 eser vardır ve bu eserler 29 Nisan 1910 tarihinde camiden alınarak Hekimoğlu Ali Paşa Kütüphanesi'ne konmuştur. İçlerinde bazı tefsir kitaplarında silik de olsa Şeyh Mehmed Rızâ Efendi'nin mühürleri seçilebilmektedir. Bunlardan koleksiyon no: 13/961 olan İbnü'l-Hadevs'in (ö. 630/1233) *Nihâyetü'l-beyân fi tefsîri'l-Kur'ân* adlı tefsir kitabının 1a ve 319a, koleksiyon no: 14/962 olan Vahidî'nin (ö. 468/1076) *El-Vasit fi tefsîri'l-Kur'âni'l-mecîd* adlı tefsir kitabının 1a ve 217a, koleksiyon no: 17/965 olan Ebu'l-Leys Semerkandî'nin (ö. 373/983) *Tefsîru Ebi'l-Leys Semerkandî* adlı kitabının 1a ve 251b varaklarında bu mühürler yer almaktadır.

Hekimoğlu Ali Paşa Camii Bölümü'nün hem camiden alınması hem de içlerinde Şeyhin mührünün olması, bu kitapların makalemizin konusu olan koleksiyondan kalanlar olduğu izlenimini vermektedir.

¹⁴² Burada iki farklı numara olması Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi'nde yer alan Hekimoğlu Ali Paşa Camii Bölümü'nün, Hekimoğlu Ali Paşa Bölümü'nden bağımsız bir bölüm olarak düşünülmemesinden ve Hekimoğlu Ali Paşa Bölümü'nün son numarası olan 949'dan sonra Hekimoğlu Ali Paşa Camii Bölümü'nün 950'den devam eden numara almasındandır.

Ayrıca bu makalenin çıkış noktası olan Şeyh Mehmed Rızâ Efendi'nin vakıf mührü, ilk defa *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri* kitabının ikinci baskısında neşredilmiştir. Arapça olan ve sülüsle yazılan bu mührde:

الله ذوالعطا وقف للشيخ محمد رضا 1153

“Allahu zü'l-atâ vakfun li's-Şeyh Mehmed Rızâ sene 1153¹⁴³” yazılıdır.

Resim 1 Şeyh Mehmed Rızâ Efendi'nin vakıf mührü

Fakat burada şu sıkıntı ortaya çıkmaktadır. Mühür, bugün Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Esad Efendi Bölümü 183 numarada kayıtlı eserden alınmıştır. Yani yukarıda listesini verdiğimiz 299 eserlik koleksiyondan bir kitap nasıl Esad Efendi Bölümü'ne ya da eski tabiriyle Esad Efendi Kütüphanesi'ne girmiştir. Zebidî'nin (ö. 893/1488) hadisle ilgili *El-Fevâid ve's-sılat ve'l-avâid* adlı eseri olan Esad Efendi'deki bu kitap, Şeyhin mührünün olduğu varağındaki el-Hac Ahmed b. el-Hac Abdürrezzak'a ait temellük kaydından kitabın Şeyhin kütüphanesinden bir şekilde çıktığını ve el-Hac Ahmed'in eline geçip sonra Esad Efendi'nin kütüphanesine girdiğini göstermektedir.

Yeri gelmişken Şeyh Mehmed Rızâ Efendi kütüphanesinde tabii ki hırsızlık vakaları yaşanmış, bu şekilde koleksiyondan kitaplar da zayi olmuştur. 1892 senesinde türbede bulunan bir Kelam-ı Kadim'in çalınması buna iyi bir örnektir. Bu hırsızlığa ise külliye'nin kapılarını zamanında kapatmayan kapıcı sebep olmuştur¹⁴⁴. Yukarıda da bahsedildiği üzere türbede ders veren bir muhaddis ile onun talebesinin ihtiyaç duydukları kitaplar, Mehmed

¹⁴³ Yani Allah ihsan sahibidir. Şeyh Mehmed Rızâ'nın vakfidir, Kut-Bayraktar, *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri*, 340.

¹⁴⁴ Osmanlı Arşivi (BOA), *Maarif Nezareti Mektubi Kalemi [MF.MKT.]*, No. 143, 86; 152, 2.

Rızâ Efendi'nin koleksiyonundan veriliyordu. Çalınan Kelam-ı Kadim'in de Şeyhin koleksiyonundan olduğuna şüphe yoktur.

4-Şeyh Mehmed Rızâ Efendi'den Sonra Abdal Yâkub Tekkesi Şeyhleri Ve Enfizadeler:

Şeyh Mehmed Rızâ Efendi'nin 1163/1750'de vefatından sonra tekkenin şeyhliği ve türbenin zaviyedarlığı şeyhin oğlu İbrahim Edhem Efendi'ye geçmiştir (12 Cemaziyelevvel 1164/ 8 Nisan 1751)¹⁴⁵.

Şeyh İbrahim Edhem ile Hekimoğlu Ali Paşa Vakfı mütevellisi olan Ali Paşa'nın oğlu Mehmed Galip Bey¹⁴⁶ (ö. 1182'den sonra) arasında vakfa ait evler konusunda bir mahkeme söz konusu olmuştu. Şeyh İbrahim Edhem Efendi bir şekilde vakfa ait 44 evi tasarrufuna geçirmiş, bunun üzerine vakıf mütevellisi Mehmed Galip Bey dava açmıştı. Altı ay süren bu dava sonunda 19320 akçe kira getirisi olan 44 ev, tekrar vakfa ilhak edilmiş ve vakıf bu dava için 4855 akçe masraf yapmıştı (Rebiülevvel-Şaban 1175/Ekim 1761-Mart 1762)¹⁴⁷

İbrahim Edhem Efendi aynı zamanda babaannesi Fatma Hatun vakıflarının mütevelliliğini de yapmıştır. Fatma Hatun vakfıyla ilgili onun döneminde çokça tevcihat yapılmıştır¹⁴⁸. İbrahim Edhem Efendi 22 Cemaziyelahir 1206/16 Şubat 1792'de vefat etmiş ve Abdal Yâkub Türbesi'nde babasının yanına defnolunmuştur.

İbrahim Edhem Efendi'nin vefatında oğlu 1200/1786 senesinde doğan Mehmed Nasıreddin Efendi küçük olduğundan zaviyenin şeyhliğine bir müddet Mehmed Rızâ Efendi'nin halifesi olan Şeyh Abdülkadir Efendi (ö. 1223/1808-09) vekalet etmiştir¹⁴⁹. Bu dönemde Fatma Hatun vakfının mütevelliliğini ise ablası Şerife Fatma Hanım yapmaktadır¹⁵⁰.

¹⁴⁵ Osmanlı Arşivi (BOA), *Cevdet Evkaf [C.EV.]*, No: 229, 11426.

¹⁴⁶ Kapıcıbaşı ve mirahur-ı sani.

¹⁴⁷ Çolak, *Arşiv Belgelerinin Işığında Sadrazam Hekimoğlu Ali Paşa'nın (1100-1171/1689-1758) Hayatı, İcraatı ve Hayratı*, 220.

¹⁴⁸ İbrahim Edhem Efendi'nin arzlarıyla Fatma Hatun Vakfı'ndan yapılan cihet tevcihleri şunlardır; kitabet ciheti 24 Şaban 1175/20 Mart 1762'de Avnullah Halife'ye, 8 Cemaziyelevvel 1194/12 Mayıs 1780'de İbrahim b. Mehmed'e, Osmanlı Arşivi (BOA), *Cevdet Evkaf [C.EV.]*, No. 232, 11588; *Ali Emiri Mustafa III. [AE.SMST.III.]*, No. 269, 21544; câbilik ciheti 16 Şevval 1175/10 Mayıs 1762'de Ali Rüstem b. Nuh Halife'ye, 1 Cemaziyelevvel 1182/13 Eylül 1768'de Avnullah Halife'ye, *Cevdet Evkaf [C.EV.]*, No: 195, 9739; 634, 31951; Mülkhan ve kandilci cihetleri 2 Zilkade 1179/12 Nisan 1766'da Osman b. Ramazan'a, *Cevdet Evkaf [C.EV.]*, No.3, 115, 18 Rebiülevvel 1180/24 Ağustos 1766 *Ali Emiri Mustafa III. [AE.SMST.III.]*, No. 78, 5796; 3 Rebiülevvel 1184/27 Haziran 1770'de Ebubekir b. Abdullah'a, *Ali Emiri Mustafa III. [AE.SMST.III.]*, No. 290, 23251; türbede hadis okuma ciheti 22 Cemaziyelahir 1194/25 Haziran 1780'de İbrahim b. Mehmed'e, *Ali Emiri Abdülhamid I. [AE.SABH.I.]*, No. 193, 12914; yasinhan ciheti 7 Şaban 1194/8 Ağustos 1780'de Avnullah Halife b. Molla İbrahim'in vefatıyla kızı Şerife Halime Hanım'a tevcih olunmuştur, *Cevdet Evkaf [C.EV.]*, No. 514, 25998.

¹⁴⁹ Zakir Şükrü Efendi, "İstanbul Tekkeleri, Silsile-i Meşayih I", 64; Koç, *Revnakoğlu'nun İstanbul'u*, 4/1972.

¹⁵⁰ 1797 senesinde yasinhanlık cihetinin oğlu Mehmed Fazlullah Halife'ye tevcihi, mütevelliyeye Şerife Fatma Hanım'ın arzıyla olmuştur, Osmanlı Arşivi (BOA), *Cevdet Evkaf [C.EV.]*, No: 91, 4526.

1216/1801'de ise Mehmed Nasıreddin Efendi'ye Mehmed Emin Efendi vekâlet etmektedir. Bu tarihte tekkenin tahsisatı yetmediğinden, tekkenin işlerini tanzim etmekle görevlendirilen Eyüp'teki Şah Sultan Zaviyesi Şeyhi Ahmed Efendi'nin (ö. 1229) arziyle ekmek, pirinç ve et ihtiyaçları karşılanmıştır¹⁵¹.

Yukarıda bahsi geçtiği gibi Nasıreddin Efendi hem tekkenin şeyhliğini hem de dedesi Mehmed Rızâ Efendi'nin kütüphane vakfının mütevelliliğini, mücellitliğini ve kapıcılığını deruhte etmiştir. Ayrıca hatm-i haccân vakfının mütevellisi olmuştur (1212/1798)¹⁵².

Mehmed Nasıreddin Efendi 3 Cemaziyelevvel 1272/11 Ocak 1856'da vefat etmiş ve yine Abdal Yâkub Türbesi'ne defnedilmiştir. Mehmed Nasreddin Efendi'nin oğlu olmadığından şeyhlik, damatları Sünbül Efendi Türbedarı Şeyh Hamdullah Efendi'nin oğlu İsmail Sadeddin Efendi (Şerife Hesna Hanım'ın eşi) ile Mevleviye'den Seyyid Yahya Efendi'ye (Necmeddin Necibe Hanım'ın eşi) beraberce verilmiştir. Bu iki damat birer hafta nöbetleşe olarak icray-ı meşihat etmişler, Yahya Efendi'nin vefatıyla hissesi oğlu Rıza Efendi'ye kalmış, İsmail Sadeddin Efendi zikir yaptırırken, Rıza Efendi imamlık vazifesini icra etmiştir, Rıza Efendi'nin de vefatıyla hissesi Sadeddin Efendi'ye tevcih olunmuştur (Şevval 1310/Nisan-Mayıs 1893)¹⁵³.

İsmail Sadeddin Efendi, şeyhliği döneminde 1277/1861'de tekkede sâkin dervişlere Hekimoğlu Ali Paşa Vakfı'ndan verilen tahsisat yetmediğinden Evkaf Nezareti'ne başvurmuş ve bir miktar pirinç ve yağ tahsis edilmesini sağlamıştır¹⁵⁴. 1896 Ramazanı'nda Davudpaşa Mahallesi ve civarındaki Kadirî tekkelerine dağıtılan kurban, ekmek ve atıyyelerden Şeyh İsmail Sadeddin Efendi ve dervişlerine de ihsan edilmiştir¹⁵⁵.

Mısırlı Abbas Hilmi Paşa'nın validesinin şeyhi olduğundan Vâlide şeyhi diye anılan İsmail Sadeddin Efendi, 17 Rebiülevvel 1331/24 Şubat 1913'de vefat etmiş ve Hekimoğlu Ali Paşa Camii haziresine defnedilmiştir. Mezartaşında: “*Bu hânîkâh-ı âlide altmış bir sene seccâde-nişîn-i irşâd ve mülâzimet-i ezkâr ve evrâd iken dergâh-ı hakka intikâl eyleyen Vâlide-i hazret-i Hıdîvî'nin şeyhi hâdimü'l-fukarâ es-Seyyid eş-Şeyh İsmail Sadeddin İbnü's-Şeyh Hamdullah Efendi*” yazmaktadır.

İsmail Sadeddin Efendi'den sonra Abdal Yâkub Tekkesi'nin şeyhliğine oğlu Mehmed Eşref Efendi geçmiştir. 1273/1857'de doğan Eşref Efendi, Şevval 1288/1872'de Enderun-ı Hümayun ağalığına girmişse de bir yıl sonra istifa etmiş, Muharrem 1295/1878'de Rüşumat Emaneti Sergi Kalemî'ne, 4 Şaban 1312/31 Ocak 1895'de Rüşumat Emaneti Muhasebe

¹⁵¹ Osmanlı Arşivi (BOA), *Cevdet Evkaf [C.EV.]*, No: 128, 6351.

¹⁵² Osmanlı Arşivi (BOA), *Cevdet Evkaf [C.EV.]*, No: 155, 7714.

¹⁵³ Koç, *Revnakoğlu'nun İstanbul'u*, 4/1972.

¹⁵⁴ Osmanlı Arşivi (BOA), *Sadaret Mektubi Kalemî Nezaret ve Devair Evrakı [A.MKT.NZD.]*, No. 345, 24.

¹⁵⁵ Osmanlı Arşivi (BOA), *Yıldız Perakende Zabtiye [Y.PRK.ZB.]*, No. 17, 27.

Kalemi Matbaası kâtipliğine tayin edilmiştir¹⁵⁶. 1913 senesinde vefat eden Mehmed Eşref Efendi, babasının parmaklıklı kabri içinde yatmaktadır.

Mehmed Eşref Efendi'den sonra şeyhliğe oğlu Hüseyin Müfid Erencan geçmiştir. Müfid Efendi, Davud Paşa Mahallesi'nde Hekimoğlu Ali Paşa Dergâhı'nda 1307/1890 senesinde doğmuştur. İlkokulu Gazi Ahmed Paşa Mektebi'nde, ortaokulu Davud Paşa Mektebi'nde okuyup, 1323/1906 senesinde mezun olmuştur. Vefa İdadisi'nde beş sene tahsil etmesine rağmen diploma alamadan Bayezid Camii'nde İstanbullu Hoca Mustafa Efendi'den üç sene Arapça tahsil etmiştir. 12 Şaban 1331/17 Temmuz 1913'te Hekimoğlu Ali Paşa Dergâhı şeyhliğine tayin edilmiştir¹⁵⁷. Tekkelerin kapatılmasından (1925) sonra İnhisarlar İdaresi'nde veznedarlık yapmış, 3 Kasım 1942'de Ramazan Bayramı'nın ikinci günü Üsküdar İskelesi'nde ani bir kriz sonucu vefat etmiştir. Hüseyin Müfid Efendi Rumelihisarı'nda Durmuş Dede Tekkesi'nin haziresine defnedilmiştir¹⁵⁸.

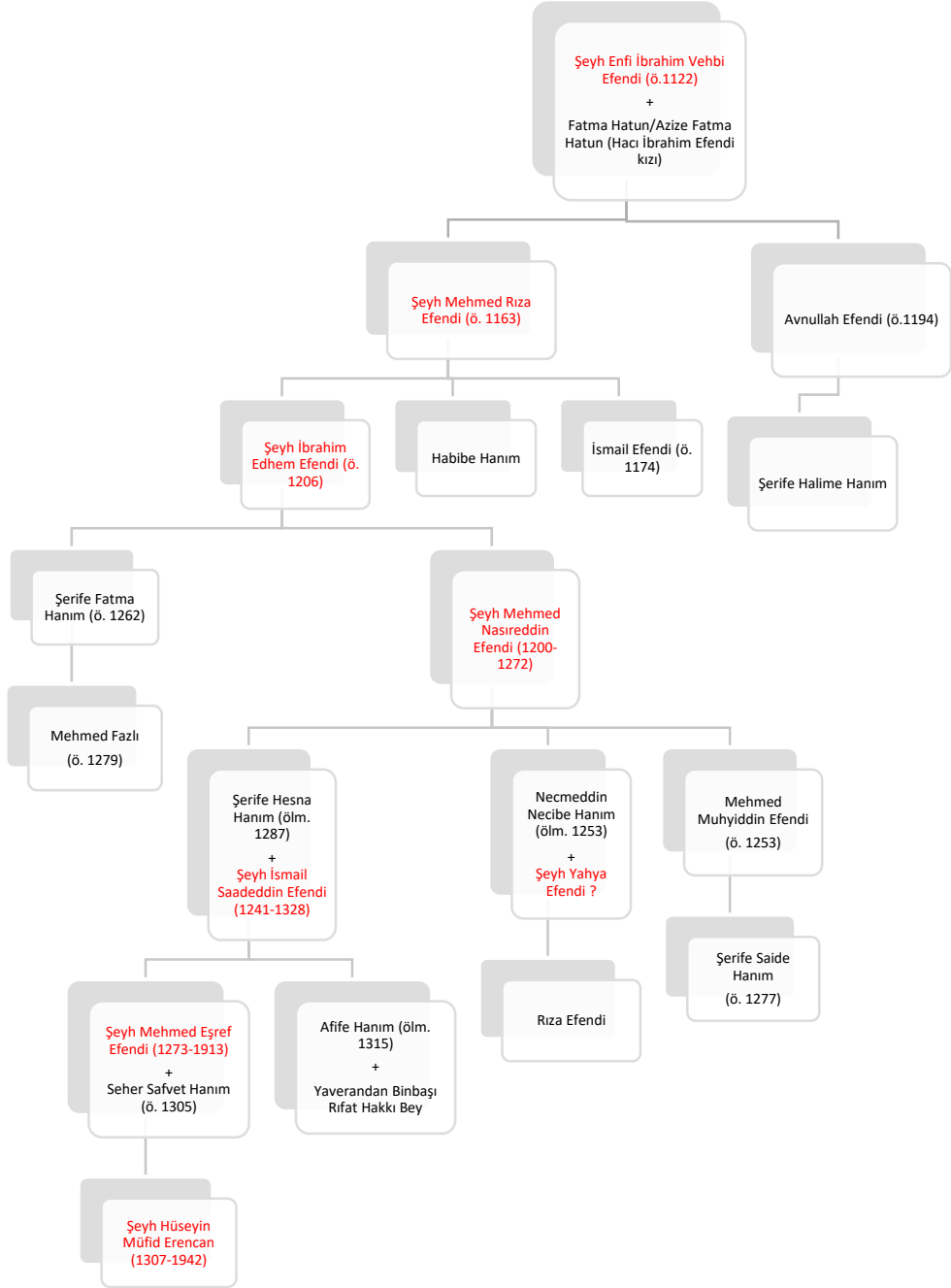
Hekimoğlu Ali Paşa'nın yaptırdığı tekke ile cami arasından Esekapı Sokağı geçmektedir. Esasen tekke binası, harem, selamlık ve derviş hücrelerinden ibaretti. Tekke bahçesi üzerinde bugün Tomarzalılar Kültür ve Yardımlaşma Vakfı (Hekimoğlu Kültür Merkezi) faaliyet göstermektedir.

¹⁵⁶ Osmanlı Arşivi (BOA), *Dahiliye Nezareti Sicill-i Ahval Defterleri [DH.SAİD.d]*, No. 6, 795.

¹⁵⁷ İsmail Kara, "Meclis-i Meşayih, Ulema-Tarikat Münasebetleri ve İstanbul'da Şeyhlik Yapmış Beş Zatın Kendi Kaleminden Terceme-i Hali", *Kutadgubilig* 1 (Ocak 2002), 200-201.

¹⁵⁸ Koç, *Revnaoğlu'nun İstanbul'u*, 4/1974.

Enfzade Ailesi'nin şeceresi ise şöyledir:¹⁵⁹

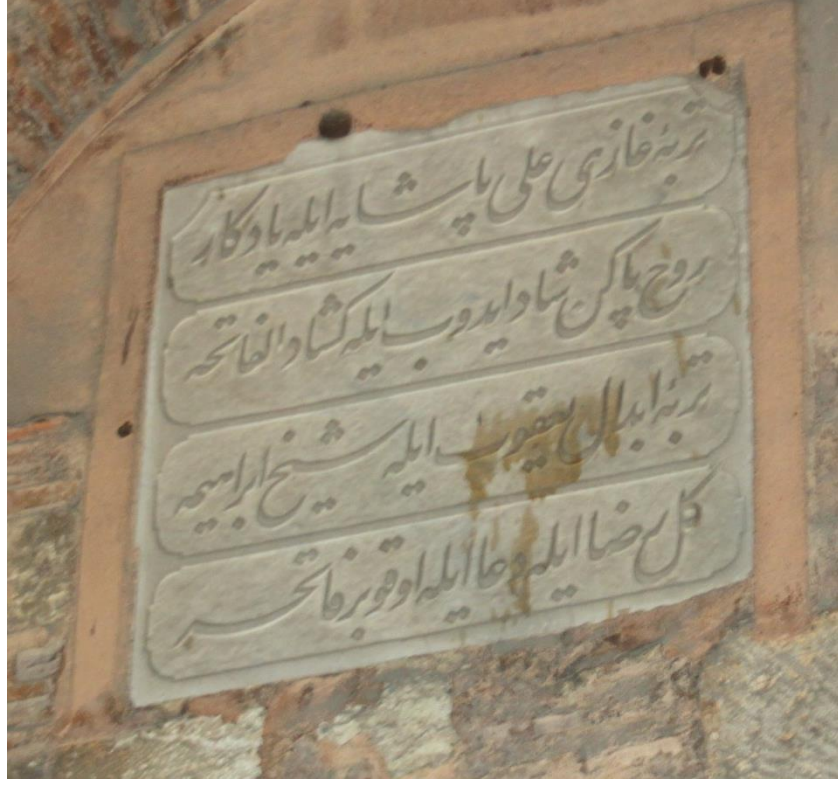
¹⁵⁹ Şeyhler kırmızı fontla gösterilmiştir.

Sonuç:

Büyük bir medeniyet kuran ecdadımız, sahip oldukları kitaplarla kütüphaneler kurup bunları Allah rızası için vakfederek gelecek nesillere aktarılmasını amaçlamıştır. Önceleri medrese ve camilerin içinde veya yanında kurulan kütüphaneler, zamanla müstakil olarak ortaya çıkmışlardır. Köprülü Kütüphanesi bunun iyi bir örneği olup, 18. Yüzyıl ve özellikle I. Mahmud zamanı Türk kütüphaneciliğinin altın devri olmuştur. Aynı dönemde büyük bir koleksiyoner ve sanat hâmisisi bir sadrazam olan Hekimoğlu Ali Paşa'nın ve Abdal Yâkub Tekkesi'nin şeyhi, Şeyh Mehmed Rızâ Efendi de 1740'da Paşa'nın yaptırdığı caminin bir hücrelerinde yaklaşık 300 kitaplık bir kütüphane vakfı kurmuştur. Tasavvuf ve edebiyat konularında zengin olan bu koleksiyondan bazı kitaplar, yine külliye'nin bir parçası olan Abdal Yâkub Türbesi'nde yapılan derslerde okutuluyordu. Şeyhin vefatından sonra soyundan gelenler tekkeye şeyh olurken kütüphanesi vakfına da müteveli olmuşlardır. Zamanla hırsızlık gibi sebeplerden dolayı kitaplar zayi olmuştur. Koleksiyondan kalan az sayıda eser, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Hekimoğlu Ali Paşa Camii Bölümü'nde yer almaktadır.

Resim 1 Hekimoğlu Ali Paşa Türbesi, fotoğraf: Orhan M. Çolak, 2014.

Resim 2 Hekimoğlu Ali Paşa Türbesi kitabesi, fotoğraf: Orhan M. Çolak, 2020.

Kaynakça

- BOA, Osmanlı Arşivi. *Ali Emiri Abdülhamid I. [AE.SABH.I.]*, No. 193, 12914.
BOA, Osmanlı Arşivi. *Ali Emiri Ahmed III. [AE.SAMD.III.]*, No. 192, 18577.
BOA, Osmanlı Arşivi. *Ali Emiri Ahmed III. [AE.SAMD.III.]*, No. 223, 21517.
BOA, Osmanlı Arşivi. *Ali Emiri Murad IV [AE.SMRD.IV.]*, No. 9, 850.
BOA, Osmanlı Arşivi. *Ali Emiri Mustafa III. [AE.SMST.III.]*, No. 78, 5796.
BOA, Osmanlı Arşivi. *Ali Emiri Mustafa III. [AE.SMST.III.]*, No. 269, 21544.
BOA, Osmanlı Arşivi. *Ali Emiri Mustafa III. [AE.SMST.III.]*, No. 290, 23251.
BOA, Osmanlı Arşivi. *Ali Emiri Selim III. [AE.SSLM.III.]*, No. 66, 3998.
BOA, Osmanlı Arşivi. *Ali Emiri Selim III. [AE.SSLM.III.]*, No. 385, 22233.
BOA, Osmanlı Arşivi. *Bab-ı Asafi Kalebend Defterleri [A.DVNS.KLB.d.]*, No. 3, 71.
BOA, Osmanlı Arşivi. *Bab-ı Asafi Mühimme Defterleri [A.DVNSNMH.d.]*, No. 7, 40.
BOA, Osmanlı Arşivi. *Bab-ı Asafi Mühimme Defterleri [A.DVNSNMH.d.]*, No. 139, 61.

- BOA, Osmanlı Arşivi. *Cevdet Evkaf [C.EV.]*, No: 229, 11426.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Cevdet Evkaf [C.EV.]*, No: 3, 115.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Cevdet Evkaf [C.EV.]*, No: 91, 4526.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Cevdet Evkaf [C.EV.]*, No: 128, 6351.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Cevdet Evkaf [C.EV.]*, No: 155, 7714.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Cevdet Evkaf [C.EV.]*, No: 195, 9739.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Cevdet Evkaf [C.EV.]*, No: 229, 11426.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Cevdet Evkaf [C.EV.]*, No: 232, 11588.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Cevdet Evkaf [C.EV.]*, No: 443, 22416.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Cevdet Evkaf [C.EV.]*, No: 514, 25998.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Cevdet Evkaf [C.EV.]*, No: 619, 31220.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Cevdet Evkaf [C.EV.]*, No: 634, 31951.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Dahiliye Nezareti Sicill-i Ahval Defterleri [DH.SAİD.d.]*, No. 6, 795.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Evkaf Haremeyn Muhasebesi Defterleri [EV.HMH.d.]*, 746.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *İbnülemin Evkaf [İE. EV.]*, No. 12, 437.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Maarif Nezareti Mektubi Kalemi [MF.MKT.]*, No. 143, 86; 152, 2.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Sadaret Mektubi Kalemi Nezaret ve Devair Evrakı [A.MKT.NZD.]*, No. 345, 24.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri [TSMA.d.]*, No. 2378.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Yıldız Perakende Zabtiye [Y.PRK.ZB.]*, No. 17, 27.
- İSAM Şeriye Sicilleri Arşivi, İstanbul Balat Mahkemesi, No. 28, 83a.
- VGMA, Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi. Defter No. 629, 37-40.
- Akbulut, Mehmet Yılmaz. *Hekimoğlu Ali Paşa*. İstanbul: Timaş, 2022.
- Altıkulaç, Tayyar. "İbnü'l-Cezerî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20/551-557. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Aruçi, Muhammed. "Hasan Kâfi Akhisârî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/326-329. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Aşkar, Mustafa. "Niyâzî-i Mısırî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/166-169. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Aydın, İbrahim Hakkı. "Molla Fenârî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/245-247. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
-

- Aydüz, Davut. "Muhammed Fuzûlî Elyazmaları Enstitüsü ve Enstitü'nün Kütüphanesinde Bulunan Tefsir ve Kurân Bilimlerine Dair Elyazmaları". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/3 (Haziran 2001), 89-102.
- Azamat, Nihat. "Nâsır-ı Hüsrev". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/395-397. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Baktır, Mustafa. "İbn Melek". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20/175-176. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Barkan, Ömer Lütfi – Ayverdi, Ekrem Hakkı. *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 953 Tarihli*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 1970.
- Baş, Derya. "Yâfiî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/175-177. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Bedir, Murteza. "Vikâyetü'r-Rivâye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/106-108. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Bilgin, Orhan. "Fahreddîn-i Irâkî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/84-86. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Biltekin, Halit. "Şeyhî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/80-82. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Birişik, Abdülhamit. "İbn Akile". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 19/304-306. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Canatar, Mehmet. *İstanbul Vakıfları Tahrîr Defteri 1009 (1600) Tarihli*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 2004.
- Ceyhan, Semih. "Şemsü'l-Maârif". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/531-533. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Cici, Recep. "İmamzâde, Muhammed b. Ebû Bekir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/210-211. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Çağırıcı, Mustafa. "Bistâmî, Abdurrahman b. Muhammed". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/218-219. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Çağırıcı, Mustafa. "Hasan b. Şerefşah". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/353-354. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Çakır, Adalet. *Mehmed Rifat Efendi'nin Nefhatü'r-Riyâzi'l-Âliye Adlı Eserinin Işığında Anadolu'da Kâdîrilik*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2006.
- Çelebi, İlyas. "Kemalpaşazâde". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/245-247. İstanbul: TDV Yayınları, 2022.
-

- Çıpan, Mustafa. "Şâhidî, İbrâhim". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/273-274. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Çolak, Orhan M.. *Arşiv Belgelerinin Işığı Altında Sadrazam Hekimoğlu Ali Paşa'nın (1100-1171/1689-1758) Hayatı, İcraatı ve Hayratı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Arşivcilik Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, 1998.
- Çögenli, M. Sadi. "Mutarrizî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/375-377. İstanbul: TDV Yayınları, 2020.
- Demirayak, Kenan. "Merâhu'l-Ervâh". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/165-166. İstanbul: TDV Yayınları, 2004.
- Derman, M. Uğur. "Hasan Çelebi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/312-313. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Durmuş, İsmail. "el-Emsile". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/166-167. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Durmuş, İsmail. "İsferâyînî, İsâmüddin". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/516-517. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Durmuş, İsmail. "Sekkâkî, Ebû Ya'küb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/332-334. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Erünsal, İsmail. *Türk Kütüphaneler Tarihi II*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 1988.
- Fayda, Mustafa. "Abdullah b. Selâm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/134-135. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Fayda, Mustafa. "Taberî, Muhammed b. Cerîr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/314-318. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Görgün, Tahsin. "Îcî, Adudüddin". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21/410-414. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Görmez, Mehmet. "Sâgânî, Radiyyüddin". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/487-489. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Güleç, İsmail. "Sürûrî, Muslihuddin Mustafa". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/170-172. Ankara: TDV Yayınları, 2010.
- Gümüş, Sadreddin. "Cürcânî, Seyyid Şerîf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8/134-136. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Gündoğdu, Cengiz. "Sivâsî, Abdülmecid". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/286-287. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
-

- Gündüz, İrfan. "Sadreddin Konevî'nin eş-Şeceretü'n-Nu'maniyye fi'd-Devleti'l-Osmaniyye'ye Yaptığı Şerhin Değerlendirilmesi". *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi* 4 (Aralık 1989), 101-111.
- Güney, Adem. "Kemâlüddîn Mes'ûd b. Hüseyin eş-Şirvânî'nin Şerhu Âdâbi's-Semerkindî Adlı Eseri'nin Tenkitli Neşri". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21 (2010), 85-93.
- Hacımüftüoğlu, Nasrullah. "Abdülkâhir el-Cürcânî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/247-248. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Has, Şükrü Selim. "Mülteka'l-Ebhur". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/548-551. İstanbul: TDV Yayınları, 2020.
- İbn Akile-i Mekki. *el-Cevherü'l-manzûm*. İstanbul: Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Hekimoğlu Ali Paşa, 59, 1a.
- İbrahimoğlu, Abdülmelik. "Muhammed Pârsâ'nın Başyapıtı Faslü'l-hitâb". *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 14/3 (Aralık 2022), 1116-1143.
- İstanbul Kadı Sicilleri, Galata Mahkemesi 259 Numaralı Sicil (H. 1137-1138 / 1724-1725)*. çev. Hüseyin Kılıç - Salih Kahriman. İstanbul: İstanbul Kültür AŞ, 2019.
- Kara, İsmail. "Meclis-i Meşayih, Ulema-Tarikat Münasebetleri ve İstanbul'da Şeyhlik Yapmış Beş Zatın Kendi Kaleminden Terceme-i Hali". *Kutadgubilig* 1 (Ocak 2002), 185-214.
- Kara, Mustafa. "İbn Atâullah el-İskenderî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 19/337-338. Ankara: TDV Yayınları, 1999.
- Kaya, Bayram Ali. "Taşlıcalı Yahyâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/156-157. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Kaya, Mahmut. "İbnü'd-Düreyhim". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21/18-19. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Kılıç, Hulusi. "İbnü'l-Hâcib". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21/55-58. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Kırbyık, Kasım. "Mer'î b. Yûsuf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/185-187. İstanbul: TDV Yayınları, 2004.
- Koç, Mustafa. *Revnaoğlu'nun İstanbul'u*. 4 cilt. İstanbul: Fatih Belediyesi, İstanbul 2021.
- Kut, Günay - Bayraktar, Nimet. *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2021.
- Kutlu, Hüseyin (haz.). *Kaybolan Medeniyetimiz, Hekimoğlu Ali Paşa Câmii Hazîresindeki Tarihî Mezar Taşları*. İstanbul: Uygulamalı Türk-İslâm Sanatları Kütüphanesi, 2005.

- Küçük, Raşit. "Riyâzü's-Sâlihîn". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/146-147. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Mehmed Süreyya. *Sicill-i Osmanî*. 3. cilt. İstanbul: Matbaa-i Amire, 1311.
- Muhammed Hamidullah. *İslam Anayasa Hukuku*. İstanbul: Beyan, 1995.
- Nizami, Khaliq Ahmad. "Gavs, Muhammed". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13/403-404. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Nizami, Khaliq Ahmad. "Hüseynî Sâdât el-Gürî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 19/24. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Okumuş, Ömer. "Câmî, Abdurrahman". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/94-99. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Osmanzâde Hüseyin Vassâf. *Sefîne-i Evliyâ*. haz. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz. 3. cilt. İstanbul: Kitabevi, 2006.
- Özbalıkçı, Mehmet Reşit. "İbn Hişâm en-Nahvî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20/74-77. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Özcan, Tahsin. "Molla Arap". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/240-241. İstanbul: TDV Yayınları, 2020.
- Özcan, Tahsin. "Şeyhîzâde". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/86. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Özdemir, Faruk. "Abdülbârî es-Sînôbî'nin Hayâtü'l-Kulûb Adlı Eserinde Muhyiddîn İbnü'l-Arabî'nin "Firavun İman Üzere Ölmüştür" İddiasına Reddiyesi". *Asos Journal* 6/78 (Eylül 2018), 222-239.
- Özel, Ahmet. "İbn Vehbân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20/442-443. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Özel, Ahmet. "Zencânî, İzzeddin". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/253-254. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Özen, Şükrü. "Teftâzânî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/299-308. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Özervarlı, M. Sait. "el-Emâlî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/73-75. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Öztürk, Mustafa – Mertoğlu, Mehmet Suat. "Zemahşerî". 44/235-238. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Pakalın, Mehmet Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. 1.cilt. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, 1983.
-

- Şener, Mehmet. "Dîrînî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9/373-374. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Tanman, Baha. "Hekimoğlu Ali Paşa Camii'ne İlişkin Bazı Gözlemler". *Aslanapa Armağanı*. İstanbul: Bağlam, 1996), 253-280.
- Tanman, M. Baha. "Ahmed Raûfî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/120. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Tayşi, Mehmet Serhan. "Ali Dede, Bosnevî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/386. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Temiz, Elif "Hasan-ı Zarîfî'nin Mesnevî Şerhi Kâşîfu'l Esrâr ve Matla'u'l-Envâr". *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 19/2 (Kış 2019), 759-761.
- TYEK, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. "Kemâl ed-dîn Hüseyin b. Hasan el-Harezmi". Erişim 29.04.2023. <http://yazmalar.gov.tr/eser/cevahirul-esrar-ve-zevahirul-envar/29444>
- Ulu, Mahmut. "Şeyh Hâmid-i Velî (Somuncu Baba) ve Silâhü'l-Mürîdîn Adlı Eseri". *Milli Kültür Araştırmaları Dergisi* 5/1 (2021), 135-146.
- Uludağ, Süleyman. "Abdülkâdir-i Geylânî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/234-239. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Uludağ, Süleyman. "Ahmed Şemseddin, Yiğitbaşı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/135-136. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Uludağ, Süleyman. "Delâilü'l-Hayrât". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9/113-114. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Uzun, Mustafa İsmet. "Dede Ömer Rûşenî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9/81-83. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Uzun, Mustafa. "Yazıcıoğlu Mehmed Efendi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/362-363. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Yaran, Rahmi. "Siğnakî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/164-166. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Beyzâvî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/100-103. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Yazıcı, Hüseyin. "Hasan Paşa, Niksârî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/338-339. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Yazıcı, İshak. "Semerkandî, Ebü'l-Leys". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/473-475. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
-

- Yetik, Erhan. "Ankaravî, İsmâil Rusûhî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3/211-213. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Yetik, Erhan. "Minhâcü'l-Fukarâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/108-109. İstanbul: TDV Yayınları, 2020.
- Yılmaz, Hasan Kâmil. "Aziz Mahmud Hüdâyî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4/338-340. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Yavuz, Yusuf Şevki – Avcı, Yavuz-Casim. "İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec". 20/543-549. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Yücer, Hür Mahmut. "Sünbül Sinan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/135-136. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Yücer, Hür Mahmut. "Sünbülüyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/136-140. İstanbul: TDV Yayınları, 2010..
- Yüksel, Emrullah. "Birgivi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/191-194. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Zakir Şükrü Efendi. "İstanbul Tekkeleri, Silsile-i Meşayih I". *İslam Medeniyeti* 4/4 (Ağustos 1980), 51-96.